

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

O povaze antické medicíny

Iva Havránková

Plzeň 2012

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra filozofie

Studijní program Humanitní studia

Studijní obor Humanistika

Bakalářská práce

O povaze antické medicíny

Iva Havránková

Vedoucí práce:

Doc. PhDr. Nikolaj Demjančuk, CSc.

Katedra filozofie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2012

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2012

.....

Poděkování:

Ráda bych zde poděkovala Doc. PhDr. Nikolaji Demjančukovi, CSc. za vedení bakalářské práce, konzultace a rady, které mi věnoval při řešení problematiky.

Obsah

Úvod	1
Kulturní kontext antického Řecka	3
Počátky lékařství	8
Hippokratés z Kóu a jeho lékařské dílo	11
Vliv filozofie na Hippokrata a další antické lékaře	19
Odraz medicíny u antických filozofů	22
Odkaz řeckého lékařství u lékařů středověku	26
Obraz antického lékařství v renesanční vědě	31
Závěr	34
Resumé	36
Resümee	36
Seznam použitých zdrojů	37
Přílohy	39

Úvod

Medicína hraje velmi důležitou roli nejen na poli vědeckém, ale od nepaměti i v životě člověka. V průběhu lidských dějin se její metody formovaly v kontextu dané společnosti a závisely také na stupni technického vývoje. Nemoci přechází a přecházeli lidé různými způsoby, od vlastní léčby přes přírodní prostředky až nejčastěji k vyhledání pomoci odborníka. Zranění a choroby postihují lidstvo od pradávna. Tehdy však nebylo samozřejmostí, že nemocný člověk měl zaručenou lékařskou pomoc. Nejstarší civilizace mohly uplatňovat léčebné metody založené na instinktech, s postupem času se léčitelství měnilo v léčbu a pro člověka se stále zvyšovala šance na uzdravení. V dnešní době se lékaři ženou za pokrokem, dokážou přijít na příčiny mnohem více chorob a jsou také schopni tyto choroby napravit. Jistě je zdokonalování lékařských technik významné, ale důležitý je rovněž pohled do minulosti na to, jakým způsobem medicína vznikala a jak se formovala.

Téma závěrečné bakalářské práce jsem si vybrala proto, abych ukázala význam medicíny v antice, jaký měla vliv pro pozdější dobu, lékaře a jejich teorie. Dalším důvodem byl zájem o získání a zprostředkování informací o provázanosti medicíny a filozofie v době starověkého Řecka. V poslední, ale neméně důležité, řadě, jsem chtěla zjistit míru ovlivnění medicíny v pozdějších stoletích právě antikou a jejími lékařskými modely. Pro svou práci jsem použila odborné literatury týkající se historického náhledu na medicínu a taktéž tituly zabývající se politickým, sociálním a kulturním kontextem antického Řecka.

O vzniku medicíny jako vědního oboru a o jejím vztahu k filozofii pojednává kniha z roku 2008, *Medicína v kontextu západního myšlení* od Lydie Fialové, Petra Kouby a Martina Špačka. Stejně důležitým a často využívaným zdrojem bakalářské práce jsou Hippokratovy *Aforismy; Prognostikon; O vzduchu, vodách a místech*, které přibližují lékařské metody a teorie tohoto známého antického lékaře, otce medicíny. Dva tituly autora Pavla Olivy, *Kolébka demokracie* a *Zrození evropské civilizace*, poskytují informace o kulturním a politickém kontextu antického Řecka, které se objevují v počáteční kapitole bakalářské práce. Další odborná literatura se týká rovněž dějin medicíny, *Dějiny medicíny v datech a faktech* autorů Ladislava Niklíčka a Karla Šteina znázorňují posloupnost důležitých událostí v historii lékařství, stejnou tematikou se zabývá titul *Medicína dávných civilizací* od Radomíra Růžičky, v této knize se však

neobjevuje časová osa, je psána souvislým textem, kde každá kapitola představuje lékařství jedné dávné civilizace.

Cílem bakalářské práce je tedy přiblížení počátků medicíny jako vědního oboru, jejího formování v antickém Řecku a také jejího vlivu na lékaře středověku a renesance. Pro lepší zasazení do kontextu doby považuji za přínosné uvést shrnutí antické kultury. Na základě prostudování odborné literatury práce hodnotí vztah filozofie a medicíny, především jejich souběžné fungování v počátcích antiky a vydělení medicíny jako samostatné vědy. Po oddělení těchto dvou oborů však docházelo k jejich vzájemnému ovlivňování a ovlivňování jejich představitelů. Za prvního, kdo se věnoval medicíně na poli vědy, je považován Hippokratés z Kóu a právě jeho teoriím a názorům a spisům jeho žáků je věnována značná pozornost. Pro znázornění důležitosti medicíny starověkých Řeků je jistě užitečné nastínit teorie středověkých a částečně renesančních lékařů, a proto se závěrečná část práce věnuje právě těmto obdobím a jejich ovlivněním antickými lékařskými vzory.

Kulturní kontext antického Řecka

Pod označením antika lze chápat historické období Řecka a Říma počínaje osmým stoletím před naším letopočtem. Druhou hranici vymezuje začátek středověku. Antické dějiny stály na počátku evropské historie a řecká civilizace velkou měrou přispěla k formování dalších kultur starověkého světa.¹ Rozmach starověkých civilizací byl provázen rozkvětem a značným rozvojem kultury. Stavební památky úzce splývaly s kultem, především chrámy byly zasvěcené božstvům a měly držet ochrannou ruku nad místními obyvateli. Vznikaly na kultovních místech, kolem kterých se tvořila širší teritoriální sdružení nazývaná amfiktyonie. Prostory chrámu nesloužily ke shromažďování věřících a jejich společným modlitbám, ale byly považovány za příbytek boha. Na ostrově Samu vznikl jeden z prvních dřevěných chrámů, který byl zasvěcen bohyni Héře. Od poloviny sedmého století bylo dřevo postupně nahrazováno kamenem. Na ostrově Délu, ostrově zasvěceném bohu Apollónovi, byl netradičně vystavěn chrám bohyně Artemis. Až po nějaké době, v druhé polovině šestého století, vznikl na Délu Apollónův chrám. Velice významným byl rovněž Artemidin chrám v Efesu.² Největší ze tří proslulých chrámů postavených v dórsském stylu, Poseidónův chrám, byl vybudován kolem poloviny pátého století v jižní Itálii. Ve skutečnosti byl však chrám zasvěcen rovněž bohyni Héře.³ I na jiných místech byly stavěny chrámové stavby pro kult především bohyní Artemis a Héry a boha Apollóna. V období mezi osmým až pátým stoletím před naším letopočtem byly budovány rovněž chrámy boha Asklépia nazývané asklépieióny. Působili v nich kněží, kteří se starali o léčbu nemocných a o výuku svých nástupců.⁴

Rovněž sochařství bylo spojeno s kultem. Z druhé poloviny sedmého a počátku šestého století pocházejí drobné olovené sošky, znázorňující bohyně, ženy, bojovníky, ale i různá zvířata a mytické bytosti. Vedle drobných figurek se vyráběly masivnější kamenné plastiky, nejstarší doklady pocházejí z Kréty. Důležité uplatnění nacházeli sochaři při výzdobě chrámových staveb. Na sklonku sedmého století se začaly objevovat sochy nahých mladých mužů, jinochů, které měly ztělesňovat ideálního boha,

---

¹ OLIVA, P. *Zrození evropské civilizace*. S. 7.

² OLIVA, P. *Zrození evropské civilizace*. S. 104-105.

³ OLIVA, P. *Kolébka demokracie*. S. 87.

⁴ NIKLÍČEK, L., ŠTEIN, K. *Dějiny medicíny v datech a faktech*. S. 20.

především Apollóna, nebo aristokrata. Ženy byly vypodobňovány oděné v řasnatém rouše, poskytovaly obraz bohyně.⁵

Spolu s architekturou a sochařstvím se rozvíjelo také malířství. Samotní Řekové si však více než malířství vážili hrnčířství. Keramika měla mnoho funkcí. Vedle nádobí a nádob sloužících k ukládání sypkého a tekutého materiálu se vyráběly jako dary bohům a zesnulým lidem. V malbách na keramických vázách je vyobrazen život aristokratů, jak svůj volný čas tráví na lovu a hodováním a jak při jejich zábavě vystupují hudebníci a tanečnice. Malby znázorňují i sportovní a vojenskou činnost. Výtvarníci malovali svět, který viděli kolem sebe, taktéž zachycovaly mytologické představy. Pro lepší pochopení vyobrazených scén připojovali malíři ke své tvorbě nápisy, které měly identifikovat jednotlivé postavy.⁶ Z antického výtvarného umění pochází znak lékaře, kterým je Asklépios s holí obtočenou hadem, někdy je vedle něj vyobrazena i jeho dcera Hygieia, bohyně prevence⁷ a v některých zdrojích uváděná jako dárkyně zdraví⁸, jak podává hadovi pohár s nápojem.⁹

Poezie má své kořeny v homérských básních *Ílias* a *Odysea*. Vystupující bohové mají výrazně antropomorfní rysy, od člověka se však odlišují svou nesmrtelností a nadpřirozenou mocí.¹⁰ V *Illiadě* je zmiňován konkrétně bůh Asklépios, vypodobněn jako syn thesalského krále a otec lékařů Macháóna a Podaleiria. K Asklépiovu zbožštění došlo však až později, tím se také vytvořil mytologický příběh o něm jako o bohu-lékaři.¹¹ Častým stylem řecké epiky byly hymny na jednotlivé bohy. Hymnus na Apollóna prezentuje boha jako toho, jenž hraje na lyru a toho, kdo ochraňuje poezii. V hymnu na Afrodítu má bohyně rysy starobylé maloasijské bohyně plodnosti. Během sedmého a šestého století začíná mít výraznější vliv lyrická tvorba, tedy často zpívané verše doprovázené hrou na lyru. Poezie tohoto druhu se taktéž označovala jako melická neboli písňová. Vznikalo několik druhů lyriky, lišily se většinou obsahem a dále pak rytmem básně. Epice nejbližší byla elegie vznikající z nářků nad mrtvými Ióny. Obsahem takovýchto básní byly bojové výzvy a filozofické a politické meditace. Jedním ze zakladatelů elegie byl Kallínos z Efesu, podněcoval občany k boji proti nepřátelům a velebil ochránce vlasti. Ve stejném prostředí vznikla jambická poezie.

---

⁵ OLIVA, P. *Zrození evropské civilizace*. S. 106-108.

⁶ OLIVA, P. *Zrození evropské civilizace*. S. 109-111.

⁷ RŮŽIČKA, R., *Medicína dávných civilizací*. S. 302.

⁸ NIKLÍČEK, L., ŠTEIN, K. *Dějiny medicíny v datech a faktech*. S. 19.

⁹ RŮŽIČKA, R., *Medicína dávných civilizací*. S. 302.

¹⁰ OLIVA, P. *Zrození evropské civilizace*. S. 111.

¹¹ NIKLÍČEK, L., ŠTEIN, K. *Dějiny medicíny v datech a faktech*. S. 19.

Vyjadřovala útočné nebo polemické náměty. Obsahově tak byly podobné elegiím. Za prvního, kdo psal tímto stylem, byl považován Archilochos z Paru. V jedné jeho básni se objevuje polemika o zatmění Slunce, podle výpočtů jej bylo možno určit na 6. dubna roku 648. Na ostrově Lesbos se začala rozvíjet monódie, tedy píseň přednášená jednotlivcem.¹²

S rozvojem lyriky souvisely také počátky dramatické tvorby. Antická tradice říká, že ke sborovému zpěvu připojil řecký herec Thespis děj přednášený vypravěčem. Položil tak základy prvních divadelních forem, konkrétně dialogu mezi hercem a vůdcem sboru. Podle satyrů, kteří byli nedílnou součástí kultu boha Dionýsa a na ostrově Peloponés byli vyobrazováni v kozlí podobě, vznikl název tragóidiá. Tento název lze přeložit jako kozlí zpěv.¹³ U satyrů bylo samozřejmostí, že vnášeli do vážných mytologických témat žertovné prvky, těmto formám se pak říkalo satyrské drama.¹⁴ Samotné náměty tragédií byly hledány v mytologii, ale netýkaly se Dionýsova kultu. Současně s Thespidem předváděli své tragédie autoři Frýnichos a Choirilos. Do dramatické tvorby starého Řecka a Říma neodmyslitelně patří také komedie. Jejich původ se nachází ve slavnostech na počest boha Dionýsa. Vznikla z fallických písní, tedy písní zpívaných v průvodu rozveselených účastníků slavnosti. Tento druh zábavy byl provozován na mnoha místech v Řecku. Jako forma divadelní tvorby se komedie zrodila v Attice pátém století před naším letopočtem.¹⁵

Podobně jako sborová píseň, tak i lidové vyprávění se stávalo stále oblíbenějším. Byly to především bajky s didaktickým zaměřením. Podle historika Hérodota sestavil sbírku bajek v próze otrok Aisópos. Byl vězněn na ostrově Samu v šestém století a jeho postava je opředená pověstmi. Podle jeho vyprávění vznikl soubor ezopských bajek na sklonku čtvrtého století. Zejména v iónské oblasti byl kromě bajek zájem také o novely. Patří mezi ně logos, tedy příběh o osudech krále Kroisa. O existenci tohoto psal opět Hérodotos v první knize *Dějiny*. Život krále byl později spojován s vyprávěním o myslitelích a státnících označovaných jako sedm mudrců. Mezi sedm mudrců patřily historické osobnosti raného období Řecka, byly zahaleny v legendách a přisuzovaly se jim fiktivní výroky. Přesný výčet sedmi mudrců se u různých autorů lišil. Mezi nejčastěji zmiňované patřil politik a básník Solón, Pittakos, Biás z Priény a Thalés z Míléty, mezi dalšími bývají uváděni tyran Periandros, tyran Kleobúlos z Lindu a

---

¹² OLIVA, P. *Zrození evropské civilizace*. S. 111-113.

¹³ OLIVA, P. *Zrození evropské civilizace*. S. 117.

¹⁴ OLIVA, P. *Kolébka demokracie*. S. 101.

¹⁵ OLIVA, P. *Zrození evropské civilizace*. S. 117.

spartský efor Cheilón. Z vyprávění se pak touto cestou zrodila filozofie, která se na různých místech světa vyvíjela až do nejmodernější doby.¹⁶

Spolu se Solónem byl za nejvýraznějšího ze sedmi mudrců považován Thalés z Mílétu. Tento zakladatel nejstarší řecké filozofické školy si svou významnou pozici získal předpovědí zatmění Slunce, ke kterému došlo 28. května roku 585. Své znalosti astronomie a matematiky čerpal od Egyptů a Babylóňanů. Jeho pojetí stvoření kosmu je založeno na myšlence, že Země pluje na vodě. Vodu pokládal Thalés za živou látku, z které je stvořen svět.¹⁷ Své názory zakládal na objevu zkamenělin mořských živočichů, jeho vědecké vysvětlení pramenilo pravděpodobně z faktu, že žil na pobřeží Anatólie v dnešním Turecku. Oblast obklopovaly další národy, jejichž civilizace byla ještě pokročilejší, než tomu bylo u starých Řeků, což také mohlo přispět k utváření Thalétových názorů.¹⁸

Na Thalétovy názory navázal Anaximandros, jsou mu taktéž připisovány objevy v oblasti astronomie. Domníval se, že svět vznikl z ohnivé koule, jež se roztrhla a poté se rozdělila do určitých kruhů. Z těch se pak vytvořila nebeská tělesa. Anaximandros tvrdil, že Země se vznáší na jednom místě a že je ze všech míst stejně vzdálena. Významný byl Anaximandrov výklad o vzniku života ve vodě. Člověk se pak postupně vyvíjel z jiných živočišných druhů. V apeironu, neomezeném, věčné a nerozlišené pralátce, viděl počátek všeho. Zastával názor, že v důsledku stálého pohybu, při němž se vylučují protikladné látky, vznikají věci. Nejmladším mílétským myslitelem byl Anaximénés. Podle něj byl základní látkou vzduch, ztotožňoval ho s bohem. Prezentoval svou myšlenku neustálého pohybu vzduchu, který svým zředňováním či zhušťováním umožňuje vznik živlů. Anaximénés se snažil vysvětlit příčiny přírodních jevů, například příčinu duhy, sněžení či zemětřesení.¹⁹

Vedle rozumově odůvodnitelných teorií o vzniku světa se objevovala mysticky orientovaná učení. Náboženské a mytické představy přejímali Řekové z Předního východu. Velmi rozšířeným byl orfismus vzniklý v souvislosti s bájným pěvcem Orfeem. Zřetelným rysem orfismu bylo přesvědčení, že duše člověka je součástí božské podstaty a tím je nesmrtelná. Podle prozaického výkladu orfické kosmologie, který sepsal Ferekýdés z ostrova Syru, je lidská duše nesmrtelná a od hříchů spáchaných během pozemského života se očišťuje tím, že se po smrti tělesné schránky převtěluje do

---

¹⁶ OLIVA, P. *Zrození evropské civilizace*. S. 117-118.

¹⁷ OLIVA, P. *Zrození evropské civilizace*. S. 118.

¹⁸ DUIGNAN, B. *Ancient Philosophy: From 600 Bce to 500 Ce*. P. 19.

¹⁹ OLIVA, P. *Zrození evropské civilizace*. S. 118-119.

jiného živočicha. V nesmrtelnost duše a převtělování do jiných živých tvorů věřili i další stoupenci orfismu. Byli mezi nimi věštec Onomakritos a také Pýthágoras a jeho stoupenci. Pýthagorovo pojetí uspořádání přírody předpokládalo podobnost k číselným vztahům, tento myslitel ze Samu totiž věnoval značnou pozornost studiu matematiky. Ideální stav uspořádání světa viděl v harmonii, které lze dosáhnout dodržováním proporcí a vyrovnáváním protikladů. Pýthagorovi stoupenci svého učitele následovali a často se dovolávali jeho vlastních výroků.²⁰

Někteří filozofové vyjadřovali své myšlenky ve verších. Xenofanés z Kolofónu ve svých básních ostře kritizoval Homérovo a Hésiodovo pojetí bohů a ironicky se vyjádřil, že na základě jejich představy, kdyby zvířata uměla kreslit, koně by pak kreslili své bohy podobné koňům a bohové volů by vypadali jako volové. Podle Xenofana existuje jen jeden bůh, který není žádnému živému tvorovi podoben ani tělem ani myslí. Svět pak byl podle něj neměnný a věčně trvajícím. Autoři archaického období se však zabývali nejen přírodními jevy, ale i vztahy mezi lidmi a společenským uspořádáním. Touha po poznání cizích zemí vedla k rozvoji geografie a historie.²¹ Filozofie však pokračovala ve svých myšlenkách dále, na názory převládající v archaické době navazovali autoři na počátku klasického období. Například Parmenidés z Eley byl žákem Xenofana, ale čerpal i z učení pýthagorejců. Smyslové poznání označil za pouhé zdání a proti němu postavil poznání rozumové, které považoval za jedinou cestu k pravdě. Další filozofové byli žáci těch starších a pravděpodobně měli také své učence, kteří opět vycházeli z názorů svých učitelů.²²

---

²⁰ OLIVA, P. *Zrození evropské civilizace*. S. 119.

²¹ OLIVA, P. *Zrození evropské civilizace*. S. 118-120 .

²² OLIVA, P. *Kolébka demokracie*. S. 119.

Počátky lékařství

Kromě stavitelství, literatury a ostatních řeckých umění se s podobným úspěchem formovala i medicína. Je nepopíratelně jisté, že snaha pomoci člověku od bolesti a utrpení je stará jako lidstvo samo. Počátky vědeckého zpracování lékařství se však objevuje až v kultuře starých Řeků.²³ Lékaři ve starověku neměli k dispozici počítače ani mikroskopy, jejich skříně nebyly plné léků, antibiotik a mastí. Jejich zvědavost však byla stejně velká jako u moderních lékařů a dala výrazný impuls k rozvíjení stále lepších teorií. Některé jimi využívané prostředky k léčbě pacientů jsou dnes stále žádoucí, především ty, které jsou získané z přírodních produktů.²⁴ Lékařství starého Řecka obsahovalo prvky starověkých medicínských škol, ale obohatilo a rozšířilo tyto systémy do podoby, která byla po dlouhou dobu typická pro evropskou lékařskou tradici. Z antického Řecka pochází bohaté odborné názvosloví pro medicínské obory, zrodila se v něm půda pro medicínské myšlení a svůj původ zde našlo i vymezení postavení lékařů ve společnosti a jejich etické postoje. V nejstarších dobách antiky, kolem sedmého století před naším letopočtem, bylo lékařství pod silným vlivem náboženských zásad. Řečtí bohové byli lidmi považováni za ty, kteří mohli uzdravovat nemocné. Později začalo uznávání boha Asklépia, který ve svých rukou soustřeďoval všechnu pomoc chorým lidem.²⁵ Podle některých zdrojů však staří Řekové nepřisuzovali otázku vyléčení pouze božstvu, předpoklad, že Apollón, Artemis či Zeus seslali na lidstvo epidemii, je mezi lidmi považováno za zřejmé. Páchnoucí a bolestivé vředy, kterými trpěli obyvatelé ostrova Limnos, měly čistě přírodní příčinu – kousnutí vodním hadem.²⁶ Postupem času tak mytologii nahradily racionální prvky týkající se uzdravování lidí, lékařství se stalo povoláním a určil se způsob výuky žáků, budoucích lékařů. V některých řeckých městech byla hygiena na poměrně vysoké úrovni, byly zřizovány vodovody, kanalizace a v řadě míst byly vybudovány lázně. Obecně se kladl důraz na předpisy pro tělesnou čistotu a pohybovou výchovu mládeže. Athénský aristokrat viděl jako svůj cíl dosažení tělesné a celkově rovnovážné dokonalosti. Lékařství bylo jedním z prostředků, kterým bylo možné ideálu dokonalosti dosáhnout.²⁷

Řecké lékařství bylo původně považováno za součást filozofie, léčení nemocí a sledování souvislostí s přírodními jevy pochází od stejných autorů jako filozofické

---

²³ HIPPOKRATES. *Aforismy; Prognostikon; O vzduchu, vodách a místech*. S. 6.

²⁴ WOODS, M., WOODS, B., M. *Ancient Medicine: From Sorcery to Surgery*. S. 10.

²⁵ RŮŽIČKA, R., *Medicína dávných civilizací*. S. 299.

²⁶ NUTTON, V. *Ancient Medicine*. P. 39.

²⁷ RŮŽIČKA, R., *Medicína dávných civilizací*. S. 299.

názory a myšlenky. Takto to napsal římský historik lékařství Aulus Cornelius Celsius v prvním století našeho letopočtu. Teprve až Hippokratés z Kóu byl podle něj tím, kdo medicínu od filozofie oddělil.²⁸ Filozofové se zabývali všemi vědami, tedy i medicínou. V ní se objevovaly prvky řeckého filozofického materialismu a stejně tak idealismu.²⁹ Na mnohé otázky ohledně lidské přirozenosti, zdraví a nemoci si dokázali odpovědět prostřednictvím poznatků o přírodě a přirozenosti, pro které se v době antiky užíval výraz *fysis*. Teoretický lékař a přírodní filozof se tedy v podstatě zabývali stejnou věcí. Na sklonku antiky v první půli sedmého století našeho letopočtu uvádí encyklopedista Isidor ze Sevilly ve svém díle myšlenku, ve které je antická medicína nazývána druhou filozofií.³⁰

Podle některých historiků je jediným autorem píšícím o medicíně před samotným Hippokratem Alkmaión z Krotónu. Jeho zájmy měly širší zaměření, medicína v nich však zaujímá primární postavení. Od něj také pochází nejstarší definice medicíny: „*Alkmaión považuje za pouto zdraví rovnoprávnost sil, vlhkého a suchého, studeného a teplého, hořkého a sladkého atd., zatímco samovládu jedné z nich považuje za příčinu nemoci, neboť samovláda jedné z obou je zhoubná. Nemoc vzniká přímo z přebytku tepla nebo chladu, nepřímo z velkého množství nebo nedostatku stravy a jejím sídlem je buď krev, morek nebo mozek. Vzniká v nich někdy i z vnějších příčin. Naproti tomu zdraví je úměrná směs kvalit.*“³¹ O Alkmaiónovi se předpokládá, že pitval lidské, nebo minimálně zvířecí tělo. Tento lékař určil mozek jako centrum myšlení a jeho poruchou selžou i ostatní orgány.³² Typické pro myšlení doby antiky je vypůjčení pojmů ze společensko-politické sféry, zde například právě rovnoprávnost a samovláda. Rovnost či rovnoprávnost jsou chápány jako záruka zdraví, naopak nadvláda nebo samovláda jedné složky vede k nevyrovnanému a tak i nezdravému stavu. Mnozí jiní myslitelé pak vycházeli z tohoto předpokladu.³³

Bývá mezi ně řazen Empedoklés z Akragantu, který byl často antickými vědci označován za lékaře. Řada badatelů z moderní doby jej pak považovala dokonce za zakladatele italské lékařské školy. Tento názor je pak jinými badateli zpochybňován, jisté však je, že Empedoklés se problematikou zdraví a nemoci opravdu zabýval.

---

²⁸ FIALOVÁ, L., KOUBA, P., ŠPAČEK, M. *Medicína v kontextu západního myšlení*. S. 17.

²⁹ RŮŽIČKA, R. *Medicína dávných civilizací*. S. 300.

³⁰ FIALOVÁ, L., KOUBA, P., ŠPAČEK, M. *Medicína v kontextu západního myšlení*. S. 17.

³¹ FIALOVÁ, L., KOUBA, P., ŠPAČEK, M. *Medicína v kontextu západního myšlení*. S. 18.

³² RŮŽIČKA, R. *Medicína dávných civilizací*. S. 307.

³³ FIALOVÁ, L., KOUBA, P., ŠPAČEK, M. *Medicína v kontextu západního myšlení*. S. 18.

K rozvíjejícímu se lékařskému myšlení přispěl především naukou o čtyřech živlech.³⁴ Ty pak přiřadil ke čtyřem řeckým bohům, bohyni Nestis přisoudil vodu, Hádovi zemi, Diovi oheň a Heře vzduch.³⁵ Kosti, krev a další části lidského těla jsou tvořeny vyváženou kombinací čtyř živlů, ohněm, vzduchem, zemí a vodou. Medicína si však principy živlů převedla do podoby tělesných šťáv a jejich vlivu na zdraví jedince. Jejich počet nebyl mezi jednotlivými lékaři shodný, ona myšlenka však u všech vycházela z nauky o živlech a z představy rovnosti jako přirozeného stavu každého celku.³⁶

Medicínská problematika ovlivnila také myšlení Anaxagora z Klazomen. Objevila se v souvislosti zejména s otázkami výživy a růstu. Podle historiků se jedna z jeho klíčových otázek soustředila na myšlenku, jak může vlas vzniknout z něčeho, co vlasem není. Lze zde najít argumentaci, podle které nic nemůže vznikat ani zanikat, neboť podle Eleatů jsoucí jest a nejsoucí není. Anaxagoras odpovídá na otázku týkající se výživy tak, že přijímaná potrava je stejnorodá a z ní se vyživuje vlas, tepna, žíla, svaly i ostatní části. V oné potravě jsou všechny části obsaženy a vše roste z těchto věcí. Stejně jako Empedoklés, tak i Anaxagoras předpokládali, že síly a elementy tvořící lidský organismus vládou i celému světu. Tehdy nebyl mezi fyziologií a kosmologií viděn žádný podstatný rozdíl.³⁷

Fyziologií se zabýval taktéž Diogenés z Apollónie. Všechny přírodní jevy se snažil vysvětlit jako proměny jediného živlu, vzduchu. Tímto svým učením navazoval na myšlenky Anaximena z Milétu. Prostřednictvím Theofrasta se dochoval Diogenův názor na zdraví: „*Kdykoli se vzduch v určitém množství smísí s krví, učiní ji v souladu se svou přirozeností lehkou a prostoupí celé tělo, objeví se rozkoš, kdykoli je však vzduch v rozporu s přirozeností a nemísí se, krev se usazuje a stává se slabší a hustší, pak se objevuje bolest. Stejně je tomu s odvahou a zdravím a jejich opaky.*“³⁸ Někteří antičtí autoři se zmiňují o Diogenově metodě diagnózy z jazyka a barvy pacienta a podle některých byl profesionálním lékařem a nejen teoretikem.³⁹

---

³⁴ FIALOVÁ, L., KOUBA, P., ŠPAČEK, M. *Medicína v kontextu západního myšlení*. S. 18.

³⁵ ECKART, E., U. *Geschichte der Medizin: Fakte, Konzepten, Haltungen*. S. 28.

³⁶ FIALOVÁ, L., KOUBA, P., ŠPAČEK, M. *Medicína v kontextu západního myšlení*. S. 18.

³⁷ FIALOVÁ, L., KOUBA, P., ŠPAČEK, M. *Medicína v kontextu západního myšlení*. S. 18-19.

³⁸ FIALOVÁ, L., KOUBA, P., ŠPAČEK, M. *Medicína v kontextu západního myšlení*. S. 19.

³⁹ FIALOVÁ, L., KOUBA, P., ŠPAČEK, M. *Medicína v kontextu západního myšlení*. S. 19.

Hippokratés z Kóu a jeho lékařské dílo

V lidském povědomí proslul Hippokratés jako největší řecký lékař. K medicíně měl velice blízko, už jeho rodiče se zabývali léčením nemocných lidí. Tento lékař z Kóu se narodil roku 460 a podle historiků zemřel pravděpodobně roku 370 v thesalské Lárise. Pod jeho jménem se dochoval soubor 58, v některých pramenech se uvádí dokonce více než 60 spisů. O pochybnostech jeho autorství se spekovalo již v jeho době, ve starověku, a připisovalo se autorům, kteří díla vydávali anonymně. Hippokratovské spisy informují o tehdejší pojetí anatomie, fyziologie, gynekologie a chirurgie (v tomto případě především o léčbách zlomenin). Některé obhajují medicínu proti jejím kritikům a některé se zabývají životním prostředím.⁴⁰ Zprávy o Hippokratovi jsou pouze legendou, z jeho současníků se o něm zmiňuje pouze Platón, který je o třicet let mladší. Uvádí, že byl Asklépiovým žákem. Podle Platóna zemřel Hippokratés roku 377 před naším letopočtem ve věku 83 let rovněž v Lárise. V tehdejší době rázně vystoupil proti šarlatánům a mágům, když v Aténách propukla morová epidemie roku 429 před naším letopočtem. Hippokratés byl jako člen lékařského sboru povolán, aby pomohl při léčení nakažených. Nechal zapálit ohně v nejvíce zamořených oblastech, oheň měl zničit nebezpečné jedovaté výpary z morových ran. Předpokládal, že právě z výparů se rozšiřuje choroba.⁴¹

Hippokratés z Kóu se jako jeden z prvních zabýval medicínou na úrovni vědeckého zkoumání. Ve svých materialistických úvahách o zdravém těle vycházel on i jeho žáci z tělesné přirozenosti člověka, pod níž rozuměli přirozené příčiny všech anatomických a fyziologických pochodů v lidském těle.⁴² Odhalení těchto příčin a stanovení průběhu pochodů v těle je pak úkolem lékařství. Od filozofů a jejich pátrání po původu člověka a nemocí se Hippokratés lišil tím, že nehledá metafyzický základ člověka. Empirickým bádáním dospěl k závěru, že životní pochody v lidském těle se odehrávají mechanicky. Pozorováním a pokusem zjistil, že tělo a jeho jednotlivé končetiny se skládají z hmotných částek, v úvahu bral jak částčky pevné, tak i tekuté a plynné. Funkce těchto tří druhů se od sebe liší. Lze totiž vyzorovat, že pevné látky mají za úkol poskytovat tělu oporu. Jsou také stálější než částčky plynné a tekuté, které se mnohem více vyznačují hybností a proměnlivostí. Ve vztahu ke zdraví a nemoci jim tedy přísluší mnohem důležitější úkol než částčkám pevným. Proto se všeobecné

---

⁴⁰ OLIVA, P. *Kolébka demokracie*. S. 127.

⁴¹ RŮŽIČKA, R., *Medicína dávných civilizací*. S. 308.

⁴² NIKLÍČEK, L., ŠTEIN, K. *Dějiny medicíny v datech a faktech*. S. 21.

určování příčin onemocnění odvíjí od tělesných šťáv a dechu. Stav látek pevných pak studuje patologie speciální.⁴³

Teorie o tělesných šťávách vznikla podle Empedoklovy koncepce o čtyřech živlech.⁴⁴ Tělesné šťávy se vyskytují jak v těle zdravém tak i v chorém, rozdíl spočívá v poměru jednotlivých šťáv. Ve stavu zdravém jsou tyto šťávy v harmonii s pevnými látkami a s pneumatem neboli dechem. Nemocní lidé mají tento poměr narušen, většinou převládá jedna šťáva nad jinou složkou těla. Takovýto stav nerovnováhy se nazývá akrasie. Stejně tak k chorobám vede nesprávné umístění tělesných tekutin a také jejich proudění na špatná místa. Z různých tělesných šťáv mezi nejdůležitější patří voda, krev, hlen a žluč, kterou dělí na žlutou či žluč v pravém slova smyslu a na žluč tmavou či černou. Pravidelnost proudění uvedených tekutin je umožněna tím, že každé z nich je dán orgán jako hlavní zdroj nebo střed a mezi nimi soustava cév a průchodů, kterými tekutiny prostupují tělo. „*Tak je hlava středem pro hlen, srdce pro krev, játra pro žluč a slezina pro vodu nebo jindy též tmavou žluč; pneuma pak přichází do těla dychadly, v plicích odděluje se od vzduchu vstupujíc do srdce, kdež se jednak míchá s krví, jednak sídlí s vrozeným teplem v levém srdci jsouc jeho hlavní potravou i zdrojem.*“⁴⁵ Tělesné tekutiny jsou zodpovědné nejen za nemoci, ale také určují temperament člověka. Do sedmnáctého století bylo Hippokratovo pojetí lidského temperamentu přijímáno, později však bylo nahrazeno nově koncipovanou teorií. V antice však byla psychologická stránka člověka opomíjena, v renesanci se takovéto teorie dokonce považovaly za nevědecké.⁴⁶ Veškeré šťávy a prostředky, které udržují zdravý stav člověka, jsou do těla přijímány potravou a zpracovávány především žaludkem, přičemž je důležité teplo sousedních jater. Ze žaludku pomocí cév čerpají jednotlivé zdroje šťávy tak, jak jim přísluší. Na základě podobnosti neboli affinity se pak v orgánech drží takové látky, které jsou potřebné k růstu a funkci toho onoho orgánu. Stejným způsobem podobnosti se vylučují z těla takové látky, které by nadále neměly přispívat správné funkci zdrojů tělesných tekutin.⁴⁷ „*Jestliže to, co z těla se má vyprázdniti, z těla skutečně odchází, dobře je a lidé to dobře snášejí, v případě opačném se však pohoršuje.*“⁴⁸ Tyto neprospěšné látky se přesouvají do střevního pásma, kde se smísí se zbytkem potravy a po krátkém čase se z těla vyloučí. Látky, které mají vodnatější

---

⁴³ HIPPOKRATES. *Aforismy; Prognostikon; O vzduchu, vodách a místech*. S. 7.

⁴⁴ OLIVA, P. *Kolébka demokracie*. S. 127.

⁴⁵ HIPPOKRATES. *Aforismy; Prognostikon; O vzduchu, vodách a místech*. S. 8.

⁴⁶ FALEIDE, A., LIAN, L., FALEIDE, E. *Vliv psychiky na zdraví: Soudobá psychosomatika*. S. 17-18.

⁴⁷ HIPPOKRATES. *Aforismy; Prognostikon; O vzduchu, vodách a místech*. S. 7-9.

⁴⁸ HIPPOKRATES. *Aforismy; Prognostikon; O vzduchu, vodách a místech*. S. 43.

charakter, se dostávají do ledvin nebo přímo do močového měchýře a odtud pak putují ven.⁴⁹

Není pochyb o tom, že Hippokratés považoval za důležitý faktor ovlivňující zdraví právě vyrovnanost tělesných šťáv. Značný důraz klade však také na to, v jakém prostředí člověk žije. Především ve spisu *O vzduchu, vodách a místech* uvádí, že vliv celé přírody je tak velký, že bychom člověka mohli považovat za jakýsi výsledek působení přírodních sil.⁵⁰ Hippokratés zde popisuje jednu ze zásad kvalitní medicíny, pokud se má totiž lékař ubírat při léčbě správným směrem, musí vzít v potaz roční dobu, studené a teplé větry, vlastnosti vod a také celkovou povahu obyvatelstva daného města.⁵¹ Ve svých úvahách si Hippokratés dokonce spojoval proměnlivost individua s dědičností. Pro samotného Hippokrata nemá určení dědičných onemocnění velký význam, vždy se totiž dají zařadit k nemocem chronickým s porušenou harmonií tělesných složek.⁵²

Zdravý stav člověka tedy do určité míry ovlivňují tři činitele, vzájemný vztah tělesných tekutin mezi sebou a mezi jednotlivými látkami těla, dále vliv prostředí, ve kterém se člověk pohybuje a v neposlední řadě dědičné vlohy. Nemoc nastává především v případě, kdy se tělesné tekutiny a látky dostanou do nerovnováhy s okolními vlivy. Na každého jedince působí prostředí jiným způsobem. Nemoci mohou být povšechné, epidemické a případně sezónní, místní či lokální. Tyto choroby Hippokratés přísně odděloval o takových, které jsou způsobeny vnějším úrazem nebo špatnou stravou, která má za následek poruchu vnitřních orgánů. Až důsledkem těchto úrazů a poruch stává se člověk nemocným. Podle těchto druhů nemocí se liší i jejich léčení, určitá příčina nemoci se odstraní v souladu se zásadou, kdy se protiklad vyléčí protikladem. U epidemických chorob je prvním a nejdůležitějším krokem při léčbě stanovení hygienických opatření, jimiž se vypudí společné škodliviny a poté teprve nastane léčení jednotlivých nemocných. Hippokratés rozeznává u každé choroby tři stadia, první nazývá stadiem drsným nebo také hrubým, druhá fáze se jemu je sváření a poslední nastane obrat. Zmíněné tři fáze ukazuje na příkladech. Například na rýmě, na jejímž počátku se u jedince objevují bolesti a třes. Po drsném období nastane vyměšování sekretů, které se staly procesem sváření stejnorodými. Obrat k lepšímu se u

---

⁴⁹ HIPPOKRATES. *Aforismy; Prognostikon; O vzduchu, vodách a místech*. S. 9.

⁵⁰ HIPPOKRATES. *Aforismy; Prognostikon; O vzduchu, vodách a místech*. S. 9.

⁵¹ HIPPOKRATES. *Aforismy; Prognostikon; O vzduchu, vodách a místech*. S. 98.

⁵² HIPPOKRATES. *Aforismy; Prognostikon; O vzduchu, vodách a místech*. S. 10.

různých lidí liší, někomu se ke konci nemoci udělá lépe rychleji, u někoho to trvá delší dobu.⁵³

Velkou oporou všech tělesným procesům je teplo, které je obsažené v celém těle, avšak jeho nejdůležitějším zdrojem je levá srdeční komora. Teplo se v lidském organismu udržuje pneumatem, dojde-li však k narušení poměru tekutin v těle, teplota se může náhle zvýšit a dochází tak k horečkám, někdy doprovázeným pomatením smyslů a jinými příznaky. Hippokratés přisuzuje význam teple proto, že přispěním tepla dochází především u základních šťáv ke zvláštnímu stadiu varu, díky kterému jsou schopné se vstřebat či vyloučit z těla. Proudění, kterým se tělo zbavuje škodlivých látek, je potřeba podporovat. Lékař se nemá takovýchto projevů lekat ani se jim stavět do cesty. Jiné povahy jsou již silnější proudění a vyměšování, která by mohla člověka ohrozit na životě a která je nutno zastavit všemi lékařskými prostředky. Hippokratovský zákaz tkví tedy v zásadě, kde se nemají záměrně uvádět v pohyb procesy způsobující chorobný stav, avšak vyloučení šťáv zralých k vyloučení z těla se podporovat má.⁵⁴ Zdroj tohoto vědění hledal Hippokratés a jeho žáci v poznávání reality, pozorovali projevy nemocného a zdravého člověka v jeho prostředí, pozorovali průběh nemocí a sledovali výsledky léčení.⁵⁵

Hippokratés nestanovuje přísné zákony týkající se vnitřního chodu člověka, má pouze určitou představu, jak by takový vnitřní život jedince mohl vypadat. Důležitější úkol přisuzuje pneumatu spolu s vrozeným teplem, ale zároveň odpírá těmto prvkům nemateriální podobu, která by mohla připouštět podobnost pneumatu s duší. Ani žádný jiná látka nenabývá významu jediného a vůdčího prvku v těle, jak tomu bylo u některých řeckých filozofů. Zachovává se tak ustálený řád, protože všechny prvky mají stejnou hodnotu. Dokonalost řádu je možné si představit jako kruh, který taktéž nikde nemá žádný vyčnívající bod, od kterého by se určil počátek. Přirozený řád nebo přirozená povaha je hlavní výslednicí všech životních funkcí, je zároveň i výrazem všech mechanických procesů. Projevuje se jako činitel, který pro život zjednává nejvýhodnější podmínky tak, že se v nemocech snaží opět hledat rovnováhu. Přirozená povaha je tedy v každém případě lékařem chorob, léčba se v tomto případě děje především intuitivním a mechanickým způsobem. Hippokratés po nějakou dobu zkoumal životní pochody a došel k názoru, že projevy přirozené povahy ne vždy vedou

---

⁵³ HIPPOKRATES. *Aforismy; Prognostikon; O vzduchu, vodách a místech*. S. 10-11.

⁵⁴ HIPPOKRATES. *Aforismy; Prognostikon; O vzduchu, vodách a místech*. S. 11-12.

⁵⁵ NIKLÍČEK, L., ŠTEIN, K. *Dějiny medicíny v datech a faktech*. S. 16.

k uzdravení. Ačkoliv by měl lékař vždy sledovat ony projevy, je vždy osobou, která vykonává lékařské umění a léčivou sílu přirozené povahy podporuje medicínskými prostředky. Lékař by pak měl při vyšetření pacienta zapojit všechny smysly a používal je co nejpřesněji. Prohlídka nemocného by se měla vykonávat brzy po východu slunce, protože na pacienta nemohly dosud působit rušivé vlivy denních záležitostí, na lékaře zatím nepůsobí stres, únava či rozčilení a jeho smysly jsou zároveň nejbystřejší. Lékařova diagnostika směřuje ke zjištění přirozené povahy nemocného, zároveň je podkladem pro Hippokratovskou prognostiku. Úkolem prognostiky, kdy z pozorování příznaků vyvozoval Hippokrates závěry o průběhu nemoci, je zjištění stavu minulého, poznání stavu přítomného a předpověď stavu budoucího každé pacientovy nemoci. Podle toho zařídí lékař úspěšné léčení.⁵⁶

Na základě Hippokratovy snahy o poznání příčin nemoci je zřejmý i fakt, že po odstranění této příčiny zmizí i nemoc sama. Způsob léčení se odvíjí od zdroje onemocnění, která mohou být způsobena chybou nemocného, především chybou dietní, anebo okolními nepříznivými vlivy na zdraví člověka. Nemoci jsou tedy individuální a epidemické. U individuálních poruch zdraví je nutné vyrovnat všechny tělesné složky člověka a u těch epidemických se buď vyhledá pro organismus vhodnější prostředí, nebo se organismus nepříznivému počasí přizpůsobí a stane se proti němu odolným. Ve smyslu zdroje nemoci nabývá Hippokratovské pojetí diety velký význam. Týká se nejen úpravy množství a jakosti potravy, ale i ostatních životních procesů, mezi něž patří například spánek, bdění, tělesná aktivita. Zřetel je brán však i na zásadu harmonického poměru jednotlivých tělesných látek. Pokud platí dietická pravidla pro život samotný, ještě důležitější roli hrají při probíhajících nemocech. Proto je Hippokratés považován za prvního lékaře, který stanovil pravidla správného způsobu života během akutních výkyvů zdraví. Především při horečnatých onemocněních se musí podávat co nejméně potravy, aby tělesné šťávy ve sváru nebyly rušeny její nepřiměřeností, a aby se tělní tekutiny mohly vracet do původní harmonie. Podle Hippokrata je zvláště nevhodná pevná strava, tekutá je pak za určitých okolností přiměřenější.⁵⁷ „*Tekutá strava hodí se pro horečnaté, zejména však nejlépe pro děti a pro každého, kdo je jí zvyklý.*“⁵⁸ Doporučoval podávat nemocnému například odvar z ječných krup nazývaný ptisana, různé druhy vína nebo oxymel – druh medovinového nápoje. Na tekuté stravě nelpěl

---

⁵⁶ HIPPOKRATES. *Aforismy; Prognostikon; O vzduchu, vodách a místech*. S. 13-16.

⁵⁷ HIPPOKRATES. *Aforismy; Prognostikon; O vzduchu, vodách a místech*. S. 21.

⁵⁸ HIPPOKRATES. *Aforismy; Prognostikon; O vzduchu, vodách a místech*. S. 28.

Hippokratés příliš přísně, protože připouštěl ve výběru potravy výjimku. Lékař může nemocnému dát i pevnou stravu, tak je to v případě, kdy si o ní sám pacient požádá, protože na ni má chuť. Záleželo však na lékaři, aby dostal jen tolik, kolik postačí jeho touze a neohrozí vážně jeho zdraví. K tomuto ústupku dospěl Hippokratés pravděpodobně svým učením o chuti, zastával názor, že tělo si samo určuje potřebu nedostávajících se látek. Stanovil také pravidla chování lékaře k pacientovi, lékař má podle vlastního úsudku vyhovovat zvykům nemocného, jeho potřebám a touhám právě proto, aby udržel pacienta v dobré náladě během léčby. Hippokratés došel do takové důslednosti, že lékařům ve svém okolí nařizoval nemluvit před pacientem o konečném honoráři za jeho vyléčení, jen aby mu nezpůsobili špatnou náladu. V souvislosti se správným poměrem tělesných tekutin se již u Hippokratovských lékařů objevují techniky pouštění krve žilou, sázení baněk na kůži apod., tělo je včas důkladně očištěno a zbaveno přebytečných a škodlivých šťáv. Častěji ale bylo očišťování těla prováděno projímavými prostředky, aby nadbytečné tekutiny mohly odcházet tělesnými otvory. Lze říci, že Hippokratovská medicína je založena na uplatňování očišťujících metod přes tělesný povrch a zpětném posilování pročištěného těla.⁵⁹

Rozsah prostředků užívaných k léčbě mezi Hippokratovskými lékaři nebyl příliš velký. Autor spisu o starobylém lékařství, s velkou pravděpodobností sám Hippokratés, uvádí původ léčiv v nejrůznějších úpravách potravy, jak pevných pokrmů, tak i nápojů. Nevylučuje však ani podávání látek, které se jako potrava neužívaly, příkladem je bolehlav, čemeřice, lýkovec a další. Nejhojnějším léčebným prostředkem byla voda, která se používala různými způsoby. Chladnou i teplou se vyplachovalo, polévalo i obkládalo, v mořské vodě probíhaly koupele a Hippokratovským lékařům byly známy i účinky minerálních vod. Podobně rozšířeným byl i účinek řeckých vín. Užívala se tedy jak zevně v oboru dermatologickém a chirurgickém, tak i vnitřně smíšená s jinými prostředky či samotná. Další prostředky, jako ocet, med, mléko, různé rostlinné šťávy byly na poli medicíny v antice omezenější.⁶⁰ V některých starších hippokratovských spisech se hovoří o vlastní přípravě léčebných mastí, nejhojněji se využívalo chrísma neboli mazání z vepřového sádla a masti z vonných bylin. Spisy zahrnují rovněž návody na zhotovení mazadel, k čemuž si potřebné ingredience lékař kupoval u obchodníka.⁶¹ Neobyčejný význam kladou Hippokratovští lékaři na zachování pacientových sil během

---

⁵⁹ HIPPOKRATES. *Aforismy; Prognostikon; O vzduchu, vodách a místech*. S. 21.

⁶⁰ HIPPOKRATES. *Aforismy; Prognostikon; O vzduchu, vodách a místech*. S. 21-23.

⁶¹ OLIVA, P. *Kolébka demokracie*. S. 127.

podávání zmíněných léčebných prostředků. Nedokáže-li totiž lékař vymýtit příčinu nemoci, snaží se alespoň, aby nemocný přibral na váze.⁶² „*Při všech nemocech je lépe, když krajina pupeční a podbříšek jsou dobře živěné, naproti tomu však není dobře, jsou-li příliš chabé a vyhublé. [...]*“⁶³

O povaze Hippokratovské medicínské teorie lze říci, že se zakládá na přirozenosti. Přirozená povaha člověka se sama stává jakýmsi lékařem ve stavu nemoci. Lékař je povinen léčivou snahu přirozeného stavu podporovat a nikoli jí bránit. V první řadě pomáhali Hippokratovští lékaři při nemocech sestavit vhodnou životosprávu, až v pokročilejší fázi přistupovali k léčebným metodám za použití medicínských prostředků. Odhad vhodné chvíle přechodu k léčivům patří k největším lékařovým přednostem a naučí se jej především zkušeností a určitou mírou vlastní soudnosti. Existují však i případy, kdy není nemocnému pomoci a lékařský zásah je bezúspěšný, ba dokonce urychluje smrt, jako v případě rakoviny. V této situaci požadují Hippokratovy zásady, aby lékař nezakročoval proti nemoci, ale pouze mírnil pacientovy bolesti.⁶⁴ Souborem spisů obsahující mimo jiné tyto zásady je Hippokratův korpus, který se skládá z šedesáti děl napsaných v íónském dialektu.⁶⁵ Jednou z nejznámějších a také nejdůležitějších částí je Hippokratova přísaha, jejíž text pochází pravděpodobně ze čtvrtého století přel. našim letopočtem.⁶⁶ Text spadá do dvou částí, první přibližuje povinnosti lékaře při získávání a předávání medicínské vzdělanosti, druhá určuje zásady při vykonávání lékařské praxe.⁶⁷ „*Nemocné budu léčit podle svého vědění a svých znalostí k jejich užitku a prospěchu... Nikomu nepodám, i kdybych byl o to žádán, smrtící lék a ani mu neudělím takovou radu; právě tak nedám ženě lék, aby potratila. Do všech domů, do kterých vstoupím, chci vejít jenom ku prospěchu a abych léčil nemocné... Co uvidím a uslyším při léčení nebo se dozvím mimo léčení, o tom pomlčím a budu to považovat za tajemství, jestliže by to nemělo být veřejně známo.*“⁶⁸ Některé etické zásady uvedené v přísaze lze dohledat i v jiných spisech korpusu, příkladem může být slib, že lékař bude terapii vykonávat co nejlépe podle svých schopností a že veškeré informace získané při léčbě udrží v tajemství. Jiné části přísahy sahají daleko za rámec toho, co říkají spisy korpusu a mohou s nimi být dokonce v rozporu. Ochota

---

⁶² HIPPOKRATES. *Aforismy; Prognostikon; O vzduchu, vodách a místech*. S. 23.

⁶³ HIPPOKRATES. *Aforismy; Prognostikon; O vzduchu, vodách a místech*. S. 34.

⁶⁴ HIPPOKRATES. *Aforismy; Prognostikon; O vzduchu, vodách a místech*. S. 23-24.

⁶⁵ NUTTON, V. *Ancient Medicine*. P. 60.

⁶⁶ OLIVA, P. *Kolébka demokracie*. S. 127.

⁶⁷ NUTTON, V. *Ancient Medicine*. P. 66.

⁶⁸ NIKLÍČEK, L., ŠTEIN, K. *Dějiny medicíny v datech a faktech*. S. 22.

lékaře zvýšit při léčbě svoji kvalifikaci může být pozitivní součástí povahy lékaře, v korpusu se tento názor však neobjevuje, striktně je tam oddělena chirurgie a určování správné výživy a podávání léčiv.⁶⁹ Dějiny lékařství příkládají Hippokratovským autorům důležitost především kvůli sepsání těchto etických zásad medicíny. Přísaha se ve společnosti stále vyvíjela a stala měřítkem pro posuzování morálky lékařů.⁷⁰

---

⁶⁹ NUTTON, V. *Ancient Medicine*. P. 66-68.

⁷⁰ RŮŽIČKA, R., *Medicína dávných civilizací*. S. 301.

Vliv filozofie na Hippokrata a další antické lékaře

Filozofie začala na řeckou medicínu působit výrazněji v šestém století. Zpočátku bylo lékařství nazýváno druhou filosofií, postupem času se hranice mezi těmito obory začala vyostřovat. Podle již zmíněného Aul Cornelia Celsia to byl právě Hippokrates, kdo ony dvě disciplíny rozdělil. Jméno Hippokrates je zde uváděno jako obecnější určení autorů, kteří anonymně vydávali konkrétní Hippokratovské spisy. V jednotlivých dílech přiznává, že ve svých teoriích bude vycházet nejen z vlastního úsudku, ale i z převzatých názorů od předchůdců, kteří patřili mezi fyziology. Autor považuje za důležité uvést nějaký obecný základ či počátek, ale oproti autorům kosmologických spisů svůj zájem soustředí na problematiku zdraví a nemoci lidských bytostí a dále pak jevů, které s nimi souvisí. Oním obecným principem je tedy u Hippokrata úvaha o vzniku a funkci živlů.⁷¹

O živlové nauce diskutovali již myslitelé Milétské školy, v tehdejší době se také každý badatel o přírodě pohyboval kolem protikladů suchý – vlhký a teplý – studený. Nauka o živlech hovoří o zemi, vzduchu, vodě a ohni, v Hippokratovských spisech lze najít pouze tři živly, zemi, vzduch a místo ohně aithér. Další myšlenky obsažené v díle lze doložit u některých přírodních filozofů. Ve spisu *O svaté nemoci* je hlavní příčina nemoci shledávána v kvalitě vzduchu. Souvislosti je možno dohledat u Anaximena a Diogena, kteří zastávali myšlenku vzduchu jako všeoživujícího principu, činitele duševní činnosti a myšlení. Podobný názor se objevuje i ve spisu *O vzduchu a dechu*, jehož autor taktéž předpokládá, že vzduch je nejdůležitějším faktorem při vzniku nemocí. V Hippokratovském korpusu se odráží také Herakleitovo myšlení. Ve spisu *O výživě* je využita myšlenka neustálé změny všeho, co do člověka vstupuje a co z něj vystupuje.⁷² Herakleitos tak odmítnul Pythagorův a Xenofanův náhled na svět, který uznával pravidelnost a řád.⁷³ Mezi Hippokratovské autory, tedy autory Hippokratových spisů, kteří psali anonymně, patří i ti, kteří popírali zakořenění medicínských nauk v přírodní filozofii. Považovali ji totiž za spekulativní. Autor spisu *O přirozenosti člověka* odmítá jakoukoli úlohu živlů v souvislosti se zdravím. Nechává filozofy, ať o živlech jako faktorech určujících člověka smýšlejí, takovéto myslitele však považuje za ty, kteří věcem nerozumí dobře. Tento autor zřetelně rozlišuje mezi názory lékařů a

---

⁷¹ FIALOVÁ, L., KOUBA, P., ŠPAČEK, M. *Medicina v kontextu západního myšlení*. S. 19-20.

⁷² FIALOVÁ, L., KOUBA, P., ŠPAČEK, M. *Medicina v kontextu západního myšlení*. S. 20-21.

⁷³ POMEROY, S., BURSTEIN, S., DONLAN, W., ROBERTS, J. *Ancient Greece: A Political, Social and Cultural History*. P. 124.

názory přírodních filozofů, kteří ve svých výkladech zabíhají mnohem dále než lékařská věda. K nim je velice skeptický. Lékaři se na rozdíl od přírodních filozofů prou o významy jednotlivých tělesných šťáv a o jejich vlivu na zdraví člověka. Autor spisu *O přirozenosti* pak sám představuje teorii o čtyřech tělesných šťávách, tedy o krvi, hlenu, žluté žluči a černé žluči. Základní myšlenkou léčby nemocí je princip alopatie, což je léčba protikladem a snaha o vyvažování přirozeně i nepřirozeně vzniklých výkyvů. Ony protiklady jsou hlavním charakterem jednotlivých tělesných šťáv a jsou popisovány na rozpětí kvalit suché – vlhké a teplé – studené. Autor píše, že nemoci, které vznikají z přebytku, se hojí úbytkem. Příkladem může být léčení nemocí, vzniklé z nečinnosti, prací a nemocí, vzniklé z namáhání, naopak klidem. Lékař by měl být schopen určit protiváhu k příčině nemoci. V tom tkví podle autorova názoru základ léčení.⁷⁴

Nejskeptičtější postoj k filozofickým spekulacím o lékařských teoriích vyplývá ze spisu *O starém lékařství*. Jeho autor se snaží očistit lékařství od závislosti na filozofických postojích. Přirovnání k filozofii vede člověka k nejisté pravdě o lékařských teoriích, samotné lékařské umění má metody, nástroje a východiska, díky kterým byly a nadále budou objevována správná východiska.⁷⁵ Také samotný Gorgiás z Leontín byl toho názoru, že povahu přirozeného světa lze poznat pouze prostřednictvím medicíny.⁷⁶

Sám Aulus Cornelius Celsius referuje o lékařských empiriích, podle kterých se lepším doktorem stane ten, kdo málo řeční, ale učí se dobře rozlišovat protiklady. Svým lékařským uměním tak plně zastíní toho, kdo bez užitku pracuje na svém jazyku. Empirici tedy kladli důraz na zkušenost, která se již osvědčila. Celsius uvádí ještě další skupinu, takzvané metodisty, kteří odmítli většinu tradičních náhledů na nemoci a snažili se jít mnohem dále.⁷⁷

V prvním století našeho letopočtu patřil mezi významné autory lékařských spisů Galénos. I on ve svých pracích hodnotil postoj lékařů k filozofii. Spis *Nejlepší lékař* je zároveň filozofem napovídá svým názvem o Galénově názoru. Kritizuje zde lékaře, že svým způsobem vzhlíží k Hippokratovi, ale zároveň odmítají filozofii, která byla podle Galéna Hippokratovi velice blízká. Sám Galénos uznává nejen jeho znalosti anatomie, fyziologie a astronomie, kladně také hodnotí schopnost užívání filozofických pojmů. Vyzdvihuje jeho vzdělání v logice, která se mezi mnohými jinými lékaři považuje za

---

⁷⁴ FIALOVÁ, L., KOUBA, P., ŠPAČEK, M. *Medicina v kontextu západního myšlení*. S. 21.

⁷⁵ FIALOVÁ, L., KOUBA, P., ŠPAČEK, M. *Medicina v kontextu západního myšlení*. S. 21.

⁷⁶ NUTTON, V. *Ancient Medicine*. P. 50.

⁷⁷ FIALOVÁ, L., KOUBA, P., ŠPAČEK, M. *Medicina v kontextu západního myšlení*. S. 22.

nedůležitou a neúčinnou. Porozumění Hippokratovým spisům tedy závisí na míře obeznámenosti s filozofií. Galénos ve svých spisech Hippokrata svým způsobem idealizuje, dokazuje však, že byl v jeho době stále živý a všeobecně přijímaný, na druhé straně ho ostatní lékaři nestudovali tak, jak by podle Galéna bylo třeba. Sám chtěl jít příkladem a tento deficit se tak snažil vyrovnat. Galénos se tedy do jisté míry nechal ovlivnit filozofickými naukami, on sám měl však později velký vliv na středověkou medicínu.⁷⁸

---

⁷⁸ FIALOVÁ, L., KOUBA, P., ŠPAČEK, M. *Medicina v kontextu západního myšlení*. S. 22.

Odras medicíny u antických filozofů

Lékařství a filozofie existovaly v pátém století bok po boku a vzájemně se ovlivňovaly. Zřejmý příklad je možné nalézt u Platóna, jenž si lékařství velmi vážil a vnímal ho jako samostatnou vědu, která má své vlastní metody a cíle. Zákonitosti lékařské vědy pak lze pochopit učením. Lékař je člověk, který zná a ovládá prostředky vedoucí k cíli lékařského umění, tedy k lidskému zdraví. V Platónových spisech se objevuje několik definicí zdraví a nemoci. V dialogu *Symposion* podle lékaře Eryximacha spočívá zdraví v harmonii protikladných kvalit chladu a tepla a sucha a vlhka. Ze stejného dialogu pochází Timaiova teorie o složení těla ze čtyř živlů a definice nemoci jako „nepřirozený nadbytek nebo nedostatek těchto živlů nebo záměnu vlastního místa za jiné.“⁷⁹ „Neboť jediné přichází-li k určité věci a odchází-li od ní totéž za týchž okolností tímž způsobem a v témže poměru, může ta věc zachovávat svou vlastní podstatu a trvat bez újmy a zdráva; ale cokoli odcházejíc nebo přicházejíc zanedbá některé z těchto podmínek, způsobí nejrůznější změny a nemoci i nescíslné pohromy.“⁸⁰ Sókratova definice zdraví je zasazena do Platónova dialogu *Ústava*. Odvíjí se od společenského uspořádání a je založena na principu přirozené hierarchie. Složky v těle by měly být v souladu s přírodou ve stavu vzájemné podřízenosti a nadřízenosti. Nemoc pak způsobuje nadvláda jedné složky v rozporu s přírodními principy. Principem zdraví tedy není rovnost jako u Empedokla či Alkmaíóna, ale určitá hierarchie.⁸¹

V dialogu *Timaios* se nachází obsáhlé pasáže věnované problematice nemoci původu tělesného i psychického. Dochází zde k novému směru v definici zdraví, nesoustředí se pouze na rovnováhu živlů v těle, ale důležitým krokem bylo zdůraznění souměru mezi duší a tělem. Souměrem se rozumí stav, kdy tělo není silnější než duše a duše není silnější než tělo. Platón dává návod na udržení souměrného stavu. Člověk, jenž se zabývá myšlením a rozvíjí duševní stránku těla, musí se náležitě věnovat i pohybovým aktivitám. Naopak ten, který pěstuje k dokonalosti své tělo, měl by přiměřeně provádět duševní činnost. Takový člověk je pak podle Platóna právem nazýván jako krásný a dobrý. Platón rozlišuje nemoc duše od nemoci těla. Tak jako tělo může onemocnět nemocí, tak i duše může onemocnět nespravedlností. V péči o nemocné tělo jsou pak odborníky lékaři, nespravedlnost duše léčí dobrý a spravedlivý

---

⁷⁹ FIALOVÁ, L., KOUBA, P., ŠPAČEK, M. *Medicina v kontextu západního myšlení*. S. 23.

⁸⁰ PLATÓN. *Timaios; Kritias*. S. 83.

⁸¹ FIALOVÁ, L., KOUBA, P., ŠPAČEK, M. *Medicina v kontextu západního myšlení*. S. 23.

soudce. V dialogu *Timaios* Platón vyzdvihuje léčení těla prostřednictvím správné životosprávy před léčením medikamenty.⁸² „(...) *kdykoli jej* (život – pozn. autora) *kdo proti usouzené míře času léky ruší, rády vznikají z malých nemocí veliké a spolu z nečetných čtené. (...) ale nesmí se užíváním léku urputné zlo dráždit.*“⁸³ Myšlenka takového léčení je rozvedena v *Ústavě* a říká, že nastolení správné životosprávy je schopen i slabší lékař, naproti tomu k předepsání léků je potřeba lékaře odvážného. Lékaři duše používají jako nástroj léčení řeč, která může být pravá či lživá. Lež je však druhem léčiv, se kterým může disponovat pouze odborník. Ten má možnost se lži nakládat jako s lékem, který nepatří do rukou nezkušeného laika.⁸⁴

Platón ve svých spisech lékaře idealizuje jako odborníka, který má v otázkách péče o tělo nepochybnou autoritu a který si při nemocech vždy ví rady. Doboví lékaři se však za tyto nepochybné autority sami nepovažovali. Platónovým cílem je poskytnout čtenářům ideální typ člověka vládce, který by svou autoritu měl rozvíjet na poli filozofie a politiky. Na jedné straně je tedy Platónův obraz lékaře zidealizovaný, na straně druhé je však poněkud nepřesný. Platón, podobně jako Démokritos, považoval za lékaře pouze takového odborníka, jenž léčil tělo. Takovýto názor se u lékařských spisů neobjevuje, Platón a Démokritos se totiž mezi lékaře neřadili.⁸⁵ Démokritos z Abdéry se spíše než medicíně věnoval etice a vnitřní blaženosti jako cíli lidského jednání.⁸⁶ Platón byl s lékařstvím ve své době dobře obeznámen, podává obraz ideálního lékaře, sám jím však lékařem nebyl. Nabízí se tedy otázka, odkud své názory na medicínu čerpal? V některých jeho dialozích se objevují zmínky o asklépiovském lékaři Hippokratovi z Kóu. V dialogu *Faidrós* je Hippokratova lékařská metoda dokonce velmi pochvalně hodnocena.⁸⁷ V dialogu *Protágoras* Platón zmiňuje, že známý otec medicíny byl členem asklépiovských lékařů a že učil umění léčby za peníze.⁸⁸ Neexistuje však žádný důkaz, který by dokládal osobní setkání obou myslitelů nebo to, že by Platón kdy četl nějaký Hippokratův lékařský spis. Podle Platónových slov v druhém z jeho *Listů* se při svých cestách na Sicílii setkal se slavným lékařem Filistónem z Lokridy, který mu měl přislíbit návštěvu v Athénách. Platón se tedy podle svých dialogů o lékařství nejen zajímal, ale s alespoň jedním lékařem měl také možnost své myšlenky konzultovat, případně se

---

⁸² FIALOVÁ, L., KOUBA, P., ŠPAČEK, M. *Medicína v kontextu západního myšlení*. S. 23-24.

⁸³ PLATÓN. *Timaios; Kritias*. S. 93.

⁸⁴ FIALOVÁ, L., KOUBA, P., ŠPAČEK, M. *Medicína v kontextu západního myšlení*. S. 24.

⁸⁵ FIALOVÁ, L., KOUBA, P., ŠPAČEK, M. *Medicína v kontextu západního myšlení*. S. 25.

⁸⁶ OLIVA, P. *Kolébka demokracie*. S. 120.

⁸⁷ FIALOVÁ, L., KOUBA, P., ŠPAČEK, M. *Medicína v kontextu západního myšlení*. S. 26.

⁸⁸ NUTTON, V. *Ancient Medicine*. P. 56.

některými Filistónovými názory inspirovat. Platónovy lékařské teorie se staly velice zajímavými pro americké historiky antického lékařství, především jejich prostřednictvím se Platónovy názory na medicínu dostaly do širšího povědomí.⁸⁹

Vedle Platóna se stal významným antickým filozofem jeho nejslavnější žák, Aristotelés. Jeho otec Níkomachos svůj původ odvozoval podobně jako Hippokratés od samotného Asklépia, údajně byl taktéž významným lékařem pohybujícím se na makedonském dvoře. Aristotelés sám lékařem nebyl, intenzivně se zabýval zkoumáním přírody a o lékařství jevil jistý zájem, mezi přírodou a lékařstvím však viděl velmi silný vztah. Samotní přírodní filozofové dále za hranice přírody na pole medicíny nevstupují, avšak lékaři, kteří medicínu staví na filozofické základy, z poznatků týkajících se přírody vycházejí a ve svém oboru je dále uplatňují. Ačkoliv Aristotelés mezi zmíněnými obory viděl podobnost, označoval je za dvě odlišné vědy. Hlubaví lékaři určují mnohdy příčiny nemoci v principech přírody, nejzdatnější badatelé o přírodě naopak ve svých zkoumáních docházejí až k počátkům lékařské vědy. Ve svém spise *Parva naturalia* hovoří o lékařství jako o exemplárním umění, které poskytuje některým dalším učením vzor. Objevuje se zde analogie činnosti srdce a činnosti lékaře, kde oba činitelé bedlivě sledují svůj cíl a jejich činnost se za oním cílem ubírá. Účel považuje Aristotelés za směr lidského jednání, ale účel je společný taktéž všem živým organismům a jejich částem.⁹⁰

Platónův žák v mnohém vychází z názorů svého učitele. Analogie státu a živého organismu je pro něj stejně důležitá, píše, že uspořádání živého tvora je stejně tak vyspělé jako dobře uspořádaná polis. Podobnost spatřuje Aristotelés také mezi živočichy a ústavou, neboť stejně jako je živá bytost zdravá či nemohoucí, tak i ústava může být více méně zdravá a životu prospěšná. Faktorem zdravého života státu může být poměr mezi obyvateli střední majetkové vrstvy a menšinami bohatých a chudých. Aristotelés zastává přesvědčení, že vědecká metoda užívaná v medicíně je aplikovatelná na etické otázky. Na rozdíl o svého učitele rozlišuje teoretickou a praktickou filozofii a právě etické otázky řadí k filozofii praktické. Proto je medicína, praktická věda, velice blízká etice.⁹¹

---

⁸⁹ FIALOVÁ, L., KOUBA, P., ŠPAČEK, M. *Medicina v kontextu západního myšlení*. S. 26.

⁹⁰ FIALOVÁ, L., KOUBA, P., ŠPAČEK, M. *Medicina v kontextu západního myšlení*. S. 26-27.

⁹¹ FIALOVÁ, L., KOUBA, P., ŠPAČEK, M. *Medicina v kontextu západního myšlení*. S. 27-28.

Symbolem konce slavné etapy řeckého lékařství se stal roku 476 pád západořímské říše. Její bohatý odkaz se odrazil ve středověké a do určité míry i v renesanční lékařské vzdělanosti.⁹²

---

⁹² NIKLÍČEK, L., ŠTEIN, K. *Dějiny medicíny v datech a faktech*. S. 17.

Odkaz řeckého lékařství u lékařů středověku

Střed lékařského vědění se po pádu západorímské říše přesunul do Byzance a do arabského světa.⁹³ Středověcí učenci, především pak muslimové, se s prvky řecké kultury setkali již v průběhu osmého a devátého století. Veškeré texty, které považovali za užitečné, si dovedli přeložit, a tak se velice úzce seznámili se základními lékařskými, ale i filozofickými a přírodovědeckými texty. Vlivem překladu a přepisování se řecké teze dostaly do částečné reinterpretace a v pozdější době byly přijímány jako zakotvené v arabské kultuře. Lékařské koncepce z helénistické doby z muslimské medicíny nevymizely, arabové a zároveň Židé ve svých teoriích věnovali značný prostor magickým technikám. Od osmého století se vytvářela tzv. prorokova medicína, která při léčení užívala talismany, amulety a zařikání. Tato medicína nesla prvky jak islámského náboženství, tak zásady zažitých léčebných praktik spolu s novými poznatky.⁹⁴

Odborná literatura uvádí základní teze, které převzala arabská medicína z antické doby. Prvním bodem se stala Hippokratova teorie o existenci čtyř tělesných šťáv, které obíhají v lidském těle a jejichž nadbytek či nedostatek způsobuje nemoci. Galénovi připisovali arabští lékaři zásluhu o zdůraznění diety ve výživě, tedy celkovou péči o duši a tělo výběrem vyvážené stravy, dostatkem pohybu a spánku a vhodnou tělesnou hygienou. Zároveň v Galénových textech objevili poznatky alexandrijských lékařů o činnosti srdce, mozku a krevního oběhu. Dalším důležitým bodem bylo pět farmakologických knih, které měli arabští učenci k dispozici a které poskytují popis léčivých rostlin a živočišných produktů. Autorství zmíněných pěti knih připisovali jistému Dioskúridovi, jehož práce se týkaly také tezí o velkém množství minerálů, olejů a různých extraktů používaných při léčebných metodách a považovali ho rovněž za autora dvou apokryfů o jedovatých rostlinách a živočiších. Většinu přejatých teorií a spisů považovali středověcí lékaři za prověřené, pokud si jejich pravdivostí nebyli jistí nebo pokud došli k jiným závěrům, teorie si upravovali, případně je doplňovali. Příkladem může být objev lékaře 'Abd al-Latífa o složení dolní čelisti pouze z jedné kosti. Tento poznatek učinil na základě pozorování kosterních pozůstatků lidí, kteří následkem velkého hladomoru v okolí Káhiry nemohli být pohřbeni podle náboženských zásad. Opravil tak Galéna, který usoudil, že spodní čelist člověka se skládá ze dvou kostí. Tohle a další podobná doplnění, jako například o symptomech

---

⁹³ RŮŽIČKA, R., *Medicína dávných civilizací*. S. 34.

⁹⁴ FIALOVÁ, L., KOUBA, P., ŠPAČEK, M. *Medicína v kontextu západního myšlení*. S. 30.

diabetu či žlučových kamenech, nikdy neměly za účel starověké teorie zpochybnit. Zpočátku, zhruba do poloviny jedenáctého století, převládaly rozsáhlejší encyklopedie jako forma lékařských spisů. Mnohosvazková učebnicová díla obsahovala veškeré tehdejší medicínské teorie, jako příklad lze uvést Avicennův *Kánon medicíny* nebo *Královskou knihu* autora al-Madžúzího. Kratší příručky a traktáty, které se týkaly jednoho konkrétního problému, se objevovaly až v následujících stoletích.⁹⁵ Avicenna zdůrazňoval především lékařovu praktickou zkušenost a velký význam přikládal zevním příčinám nemocí. Abú Alí ibn Síná, jak se Avicenna skutečně jmenoval, do značné míry ovlivnil lékařství v celé středověké Evropě, kde ho uznávali především na univerzitách.⁹⁶

V čem předčila arabská medicína tu řeckou, je jednoznačně systém lékáren a nemocničních zařízení. Nemocnice se stavěly podle jednotného vzoru, měly křížový půdorys, přičemž na každém rameni kříže se nacházelo jedno specializované oddělení. K jednotlivým oddělením mohl být připojen sál sloužící jako sklad potravin a léků, případně jako pokoj lékařů. K inovaci dosavadní lékařské praxe přispěly též fontány s pramenitou vodou sloužící k pití nebo koupelím, fontány byly nezbytnou součástí každé nemocnice.⁹⁷ Z arabské říše a z Byzance se pak poznatky týkající se nemocnic a lékáren přesunuly díky Arabům do západní Evropy. K rozšíření došlo především pod vlivem islámu, toto bojovné náboženství se stalo vhodnou ideologií k arabské expanzi.⁹⁸ Co se týče zdokonalení technik přebraných z řeckého lékařství, muslimové pracovali také s lepšími chirurgickými nástroji. Ve středověku existovalo institucionalizované studium lékařství pouze v křesťanské Evropě. V arabské říši se učenci vzdělávali pod dohledem starších a zkušených lékařů a každý mladý učenec musel zvládnout teoretickou i praktickou přípravu. Neodpuštělnou povinností bylo studium a následná znalost učení *Šestnácti Galénových knih* a dále musel učenec několik měsíců asistovat praktikujícím lékařům. Tato praktická asistence probíhala jak v nemocnicích, tak i během návštěv pacientů v soukromí. Po absolvování všech důležitých částí studia skládali učenci náročnou zkoušku, po níž dostali oficiální licenci k provozování lékařské praxe.⁹⁹

---

⁹⁵ FIALOVÁ, L., KOUBA, P., ŠPAČEK, M. *Medicína v kontextu západního myšlení*. S. 30-31.

⁹⁶ NIKLÍČEK, L., ŠTEIN, K. *Dějiny medicíny v datech a faktech*. S. 31.

⁹⁷ FIALOVÁ, L., KOUBA, P., ŠPAČEK, M. *Medicína v kontextu západního myšlení*. S. 31.

⁹⁸ RŮŽIČKA, R., *Medicína dávných civilizací*. S. 34.

⁹⁹ FIALOVÁ, L., KOUBA, P., ŠPAČEK, M. *Medicína v kontextu západního myšlení*. S. 31.

Jednou ze stěžejních teorií, která se u řeckých a středověkých arabských lékařů rovnala, bylo pojetí zdraví jako vyváženého stavu všech tělesných částí. Mezi islámskými i židovskými lékaři se vyrovnaným stavem rozuměla harmonie duševní a tělesná zároveň. Duše měla totiž podle těchto lékařů v těle nenahraditelné místo, považovali ji za určitý princip, který vše v těle řídí. Zodpovídala za veškeré tělesné i rozumové úkony, od příjmu potravy až po proces myšlení. Hmotné části lidského těla však nepostrádají svůj význam, krev roznáší živiny tělesným orgánům, ty je přijímají a nepotřebné následně vylučují a duše tyto podněty vnímá a reaguje na ně. Toto pojetí zdraví a nemoci bylo aplikovatelné pouze v prostoru planety Země, nad sublunární sférou, tedy nad Měsícem, jsou všechna tělesa tvořena pouze éterem, není tak možné, aby docházelo k nerovnováznému poměru.¹⁰⁰ V otázce lidského zdraví a tělesné hygieny se arabské zdravotnictví opíralo o příkazy islámského náboženství, korán totiž rozlišoval věci dovolené a nedovolené. Důležitost osobní hygieny přispěla v arabské říši k výstavbě lázní. Péče v léčebných lázních byla v té době zaručena hlavně majetným kruhům v lidské společnosti, ale rovnost všech věřících před Alláhem určená koránem nedovolila odepřít pomoc nemocnému.¹⁰¹

Vnitřní uspořádání lidského těla podléhá jako u pojetí antických lékařů určitému niternímu řádu. Takového řádu dosáhne člověk vhodným životním režimem a životosprávou. Stejně jako řecký význam, tak i arabský termín režim označuje celkovou péči o duši a tělo. Touto celkovou péčí se opět rozumí nejen vyvážený příjem potravy, ale také činnosti spojené s pohybem, vzděláváním a fyzickou i psychickou relaxací. Pokud se člověk řídí zásadami správného režimu, neměl by vůbec onemocnět a měl by se dožít vysokého věku. S touto teorií pracuje muslimský filozof a lékař Ibn Bádždža a zároveň propojuje své myšlení s Platónem. Svou teorii totiž aplikuje na představu určité ideální obce, kde každý dodržuje vhodnou životosprávu a patřičnou duševní očistu, čímž je schopen splynout s jistým vyšším řádem, který Ibn Bádždža nazývá aktivním intelektem. Arabští lékaři však předpokládali, že někteří lidé správný režim nedodržují, proto jsou připraveni zasáhnout a uvést narušený řád opět do pořádku.¹⁰²

Nemoc může ohrozit jakoukoliv duševní mohutnost, dysfunkce vegetativní duše se projeví poruchami trávení a neplodností, zásah duše smyslové způsobí nefunkčnost smyslových orgánů a nemoc může napadnout i imaginativní složku duše, která se

---

¹⁰⁰ FIALOVÁ, L., KOUBA, P., ŠPAČEK, M. *Medicína v kontextu západního myšlení*. S. 32.

¹⁰¹ RŮŽIČKA, R., *Medicína dávných civilizací*. S. 35.

¹⁰² FIALOVÁ, L., KOUBA, P., ŠPAČEK, M. *Medicína v kontextu západního myšlení*. S. 33.

vyznačuje schopností práce se smyslovými vjemy, negativním projevem tak můžou být poruchy spánku. Choroba často napadne i rozumovou duši, takto nemocný člověk trpí špatnou chápavostí a není schopen rozlišit mezi pravdivými a nepravdivými výpověďmi. Všechny tyto poruchy jsou chápány jako narušení řádu či ztráta harmonie. Po vzoru řeckých lékařů přistupovali arabští lékaři také k léčbě, choroby léčili alopatickým způsobem, tedy opak léčili opakem. Snažili se doplňovat chybějící složky a podněcovali ostatní části k vyváženosti. Arabové zdělili od svých řeckých předchůdců nejen filozofické základy medicíny, ale také konkrétní léčebné metody. Přejali od nich od rostlinných léčiv v podobě bylinek po nejrůznější nálevy a směsi vyráběné z různých složek, tyto směsi se nazývaly teriaka a obsahovaly i padesát různých bylin. Vzorem byli Řekové i v technice chirurgických zákroků, přestože se chirurgie držela mimo vědecké pole medicíny až do desátého století.¹⁰³ Zásady arabského lékařství se dostávaly do Evropy, kde se ocitaly ve značném kontrastu s bídou, špínou a nevzdělaností, jimiž lze charakterizovat evropskou křesťanskou společnost v počátku svého vývoje. V jedenáctém a dvanáctém století byly spisy obsahující teorie řeckých lékařů překládány z arabštiny do latiny a řecká vzdělanost se prostřednictvím latinských textů navracela do Evropy.¹⁰⁴

Před proniknutím latinsky psaných textů do Evropy byla všechna zdravotnická zařízení v úpadku, instituce a systém vyučování nových lékařů se hroutily. Katolická církev jakožto stále významnější prvek společnosti, měla pro vývoj medicíny rozhodující negativní vliv, protože chtěla v co největší míře zamezit ohrožení jejího učení. K výkladu své ideologie vyvíjela veškeré dostupné mocenské a politické nástroje. Církevní názory na nemoc se odvíjely od Boha, nemocný člověk dostal milost a jejím prostřednictvím měl příležitost si odpykat své hříchy. V pozdějších staletích se pojetí nemoci změnilo, miliony obětí morové epidemie se křesťanstvím vykládaly jako výsledek trestajícího Boha, který tak reagoval na všechna provinění, kterých se kdy v lidské společnosti událo. Bezesporně negativní reálnou skutečností byl stále se zvyšující počet lidských úmrtí. Epidemie se rychle šířily putujícími válečníky a neexistovaly mezi nimi ani základní představy o hygienických návycích. Přestože středověké křesťanské učení považovalo pomoc nemocnému člověku za milosrdný skutek, o otázkách nemoci a zdraví rozhodoval Bůh, proto byla pomoc lékaře a péče o nemocného pouze druhotnou záležitostí. Křesťanské milosrdenství spočívalo ve

---

¹⁰³ FIALOVÁ, L., KOUBA, P., ŠPAČEK, M. *Medicína v kontextu západního myšlení*. S. 34.

¹⁰⁴ RŮŽIČKA, R., *Medicína dávných civilizací*. S. 36.

zřizování hospitalů, tedy nemocničních zařízení, která se měla starat o chudé a nemocné poutníky. Jediným specializovaným zdravotním centrem byla leprosária, do nichž se uchýlovali malomocní lidé. Radikálním krokem v zásahu církve do zdravotnictví bylo vydání ediktu „Církev se hrozí styku s krví“ roku 1163. Z lékařství byly striktně vyloučeny všechny chirurgické operace a literatura, která se jich týkala. V ediktu bylo taktéž ošetřeno, o koho smějí pečovat lékaři křesťanského vyznání a o koho lékaři s židovskou vírou. Jedním z minima pozitivních kroků v první fázi vývoje středověké společnosti bylo založení lékařské školy v Salernu v desátém století a o dvě století později byla vybudována škola v Montpellier.¹⁰⁵ V salernské univerzitě se údajně v devátém století sešli čtyři lékaři zastupující různé národy, aby sestavili kodex základních lékařských teorií. Skutečně se zde stýkalo několik kultur, v desátém století zde ale převládal pouze vliv medicíny starověkého Řecka.¹⁰⁶ V Salernu též působil jistý Konstantin Africký, jenž byl jedním z těch, kdo překládali texty starověkých autorit. Konstantin ve svých překladech často neuváděl autora, mezi nejvýznamnější překlady patřil Hippokratův spis *Aforismy*.¹⁰⁷ Od třináctého století se v Evropě začalo objevovat stále více center lékařské vzdělanosti. Na univerzitách se však nedalo naučit chirurgickým zákrokům, začínající lékaři se je učili u mistra jako kterákoliv další řemesla. Zásadní změny v pojetí lékařství se v Evropě uskutečnily až s příchodem renesance a novým poznáváním světa.¹⁰⁸

---

¹⁰⁵ RŮŽIČKA, R., *Medicina dávných civilizací*. S. 36-38.

¹⁰⁶ NIKLÍČEK, L., ŠTEIN, K. *Dějiny medicíny v datech a faktech*. S. 37.

¹⁰⁷ NIKLÍČEK, L., ŠTEIN, K. *Dějiny medicíny v datech a faktech*. S. 39.

¹⁰⁸ RŮŽIČKA, R., *Medicina dávných civilizací*. S. 38.

Obraz antického lékařství v renesanční vědě

Podobně jako v antice i v renesanci byla medicína chápána jako určitý druh umění, jehož provozovatelé se starali o léčbu nemocných. Na univerzitách se lékaři vzdělávali teoreticky i prakticky a ona praxe probíhala především formou návštěv nemocných v městských nemocnicích. Existovala i druhá skupina lidí zabývajících se lékařstvím, tzv. praktikové, kteří se snažili pro praktickou stránku medicíny sepsat teoretické podklady. Věcný rozdíl mezi oběma skupinami lékařů byl ten, že medicína praktiků nebyla vyučována na univerzitách. Odlišnost lze přiblížit také na vztahu obou stran k předchozím teoriím, zatímco akademičtí lékaři se hlásili ke Galénovi, praktikové uznávali novoplatónské koncepce. Jistotou však je, že i v renesanci stejně jako v předchozích obdobích byla medicína s filozofií velmi úzce propojena.¹⁰⁹ K rozvoji renesanční přírodovědy a zároveň medicíny přispěli též filozofové Francis Bacon a René Descartes. Jejich přínos spočíval především ve způsobu poznávání. Baconova filozofie kriticky odsuzovala středověkou scholastiku a vypracovala novou empirickou metodu poznání. Stejně tak Descartova metoda poznání byla v rozporu se scholastikou, protože podle něj je zdrojem veškerého poznání rozum.¹¹⁰

Pro medicínu na počátku renesance je charakteristický spor, zda medicína patří na pole vědy nebo je pouze prakticky orientovaným uměním. Na severoitalských univerzitách prosazovali názor, že lékařství je svým charakterem přiřaditelné k vědeckým oborům. Základní činitelem při formování tohoto názoru byl Aristotelés a čtení jeho filozofických textů. Dalším podnětem těchto úvah se staly starověké texty méně známějších autorů, které se do Evropy dostali díky humanistům, kteří usilovali o obnovu antické vzdělanosti. V kontextu medicíny byly za texty méně známějších autorů považovány hippokratovské a galénovské spisy. Galénos i Aristotelés vychází z pojetí medicíny jako vědy o zdraví a nemoci, což blízce koresponduje s filozofickými naukami o člověku a přírodě. Myšlenka medicíny jako vědeckého oboru je tedy odvozena z Aristotelových přírodovědeckých děl, v nichž jsou formulovány podmínky, za kterých je možné něco studovat s vědeckou jistotou.¹¹¹

Oblasti univerzitního vědění byly na přelomu patnáctého a šestnáctého století rozděleny do tří částí, první bylo zakládání botanických zahrad, druhou studium specifických onemocnění a třetí částí byla anatomická zkoumání a četba Galénových

---

¹⁰⁹ FIALOVÁ, L., KOUBA, P., ŠPAČEK, M. *Medicína v kontextu západního myšlení*. S. 38.

¹¹⁰ NIKLÍČEK, L., ŠTEIN, K. *Dějiny medicíny v datech a faktech*. S. 50.

¹¹¹ FIALOVÁ, L., KOUBA, P., ŠPAČEK, M. *Medicína v kontextu západního myšlení*. S. 39.

textů. Toto rozdělení je výtvořem lékařského humanismu, hnutí, jež vrcholí v díle Niccola Leonicensa, a jež se snaží o napodobení starověkých autorit.¹¹² Kniha byla připravena k vydání roku 1492 ve Ferrare, aby zprostředkovala evropské vědě a kultuře antické spisy v, předchozími překlady, nezkreslené podobě.¹¹³ Čtenáři Galénových textů se pokoušeli co nejhluběji proniknout do jejich významu a správné porozumění ukázalo, že Galénos ve svých spisech nehovoří o vědecké metodě v souvislosti s lékařstvím. Lékařský humanismus tak vysvětluje medicínu jako praktickou disciplínu nebo umění. V reakci na nevědecké pojetí medicíny se snažili padovští myslitelé o vytvoření vědecké metody, která by vycházela výhradně z Aristotelových teorií. Boje o vědeckost či uměleckost lékařství vrcholí vytvořením regresivní metody Jacopem Zabarellou, který tak položil základy pro raně novověkou vědu. Nová metoda měla tři kroky, na počátku stála smyslová zkušenost, po ní následovala rozumová rozvaha a poslední fází byl druhý důkaz, kterým se z příčiny dokazoval účinek. V rámci metody padovských myslitelů získává medicína úzkou spojitost s vědou, protože vychází ze smyslové zkušenosti. Za vědu se však považovat nemůže, neboť je orientována na praxi a podle regresivní metody není schopna dopracovat se k druhému důkazu, ale je odkázána na přírodní filozofii.¹¹⁴

Ačkoliv se medicína v renesanci nepovažovala za vědní obor, není pochyb o tom, že v dějinách lékařství měla velký význam. Největším přínosem byly anatomické objevy renesančního lékařství. Jedním z důležitých základů se stalo dílo belgického lékaře a profesora na univerzitě v Padově Andrese Vesalia *De corporis humani fabrica libri septem*, dílo vyšlo v roce 1543 v Basileji. Vesalius je považován za průkopníka moderní anatomie, protože poznání lidského těla nezakládal na studiu starověkých textů, ale na pitvě. Tento belgický lékař označil Galéna za člověka, který ve svých spisech pojednává o opicích a psech, nikoliv však o člověku. Stal se tak prvním myslitelem, který vyvrátil Galénovy omyly.¹¹⁵ Andreas Vesalius ve svém podrobném popisu pitvy opravil více než 200 Galénových omylů, tímto krokem ukončil několik století Galénova panování na poli medicíny.¹¹⁶ Nesouhlas se projevoval i v souvislosti s dalšími antickými a také arabskými lékaři, svůj nesouhlas vyjádřil ještě před Vesaliem Theophrastus Bombastus z Hohenheimu, přezdíváný Paracelsus. Paracelsus se nebál ve

---

¹¹² FIALOVÁ, L., KOUBA, P., ŠPAČEK, M. *Medicína v kontextu západního myšlení*. S. 39.

¹¹³ NIKLÍČEK, L., ŠTEIN, K. *Dějiny medicíny v datech a faktech*. S. 58.

¹¹⁴ FIALOVÁ, L., KOUBA, P., ŠPAČEK, M. *Medicína v kontextu západního myšlení*. S. 39-40.

¹¹⁵ RŮŽIČKA, R., *Medicína dávných civilizací*. S. 42.

¹¹⁶ FIALOVÁ, L., KOUBA, P., ŠPAČEK, M. *Medicína v kontextu západního myšlení*. S. 51.

své lékařské praxi převzít léčebné prvky od jakýchkoliv kultur a zkušeností, užitečné znalosti čerpal od lazebníků, pastevců, cikánů a jiných společností. Zásadně kritizoval scholastickou medicínu, jeho odpor došel až tak daleko, že v Basileji veřejně spálil soupis pasáží z děl Galéna a Avicenny. Ani Hippokratés se nevyhnul Paracelsovým útokům. Jeho teorie o čtyřech tělesných tekutinách nahradil Paracelsus zvláštní mystickou myšlenkou síly působící v těle člověka, která vyrovnává tři principy těla člověka, jimiž jsou síra, rtuť a sůl. Jako jeden z prvních lékařů tedy vycházel z tehdejších populárních alchymistických teorií, protože za zdravého považoval člověka tehdy, měl-li všechny tři principy v těle v rovnováze. Právě v Paracelsových teoriích nabyla alchymie svého pozitivního významu, neboť jej chápal jako ucelený myšlenkový systém.¹¹⁷

K dalším renesančním lékařům, kteří vyvraceli teorie starověkých myslitelů, patřili ti, kteří se zabývali krevním oběhem. Galénův názor o centrifugálním směru proudu krve vyvrátil anglický přírodovědec Wiliam Harvey, jenž zároveň dokázal uzavřenost krevního oběhu. Starověké teorie popřel taktéž objev malého nebo plicního krevního oběhu španělského lékaře a teologa Miguela Serveta. Zajímavostí je, že malý krevní oběh musel být pro medicínu objeven znovu, a to po sporech Serveta s Kalvínem. Kalvín ho nechal uvěznit poté, co Miguel Servet neodvolal své kritické názory na katolicismus a reformaci.¹¹⁸

Renesanční medicína přinesla mnoho dalších významných skutečností týkajících se lidského těla a léčebných terapií, lékaři v pozdějších staletích se však do takové míry nezabývali vyvrácením některých teorií antických a středověkých myslitelů. Zatímco středověká medicína čerpala u řeckých učenců inspiraci a ve většině teorií je následovala, v renesanci vystupovali lékaři, kteří s antickou vzdělaností nesouhlasili a objevovali fakta, která řecké lékařské vědění vyvracela. Jistotou ale zůstává, že antická medicína značný vliv měla, ať už v podobě inspirace pro další staletí, nebo v podobě podnětu pro objevování nových teorií a faktů.

---

¹¹⁷ NIKLÍČEK, L., ŠTEIN, K. *Dějiny medicíny v datech a faktech*. S. 51-52.

¹¹⁸ NIKLÍČEK, L., ŠTEIN, K. *Dějiny medicíny v datech a faktech*. S. 53.

Závěr

V bakalářské práci se zabývám vznikem medicíny jako samostatné vědy, což probíhalo v období antiky. Starověké Řecko je určitým symbolem počátků honosné architektury, vytvořilo množství soch oslavujících mytické božstvo a položilo základy dramatické literární tvorby. V práci ukazují, že stejně tak jako pro oblast kultury, tak i pro vědu nesla antika zvláštní význam, v tomto období se léčitelství začalo měnit ve vědeckou medicínu. V této době existovala medicína souběžně s filozofií a byla označována jako druhá filozofie. Tehdejší léčitelé vycházeli z názorů přírodních myslitelů, medicína se celkově nechala inspirovat filozofií. Zvláštní kapitola se věnuje Hippokratovi z Kóu, který se jako první věnoval medicíně jako samostatnému vědnímu oboru a někdy je tak označován za otce medicíny. Od filozofů přejal nauku o živlech, kterou aplikoval na fungování lidského těla jako nauku o tělesných šťávách, které jakmile se dostanou do nerovnováhy, způsobí člověku nemoc. Galénos pak uznává filozofii jako důležitou složku učení Hippokratových a jiných studentů medicíny. Práce rovněž poskytuje ukázky toho, jak se medicína zpětně odrazila u některých řeckých filozofů. Například je zde uveden Platón, který pojednává o zdraví v různých svých dialozích, objevují se v nich definice zdraví, analogie určité tělesné harmonie k hierarchii státu v platónském pojetí a dokonce je zmíněn sám Hippokrates v dialogu *Faidros*. Také Aristoteles, ačkoliv sám lékařem nebyl a o tento obor se pouze zajímal, vidí mezi filozofií a medicínou určitou podobnost, v textu představuji jeho analogii činnosti srdce a činnosti lékaře, kdy obě směřují ke svému cíli, účelu.

V závěrečné části práce se zabývám vlivem starořeckého lékařství na pozdější období. Antická medicína byla vzorem ve vývoji medicíny středověké. Mnoho arabských a židovských lékařů v této době čerpalo z překladů textů svých řeckých předchůdců, lékařské teorie však doplňovali a v případech, kdy se jim ty antické zdály nepřesné či nesprávné, je nahrazovali svými zkušenostmi. V práci uvádím rovněž přínos, který učinila středověká medicína, je jím vypracovaný systém nemocnic a lékáren, takový se do té doby neobjevoval. V křesťanské Evropě došlo naopak spíše k úpadku medicíny. Otázka uzdravení člověka se přisuzovala božské vůli, pomoc lékaře byla pouze druhotnou záležitostí. Přesto se v Evropě vybudovaly významné lékařské školy. V poslední části práce věnuji pozornost významu antické medicíny pro renesanční lékaře, kteří taktéž četli texty starověkých autorit, ale kteří zásadně měnili jejich objevy a tím je zbavili mnoholetého panování na poli lékařství. Tento fakt se

týkal především Galéna, kterého si za cíl svých kritik vybralo mnoho renesančních učenců, mezi nimiž jmenuji například Paracelsus, Andreas Vesalius nebo Wiliam Harvey. Přínosy těchto lékařů spočívaly především v nových objevech týkajících se krevního oběhu, o kterém již hovořil Galén, ale jeho teorie byly nesprávné. Medicína starověkých Řeků tedy fungovala jako vzor a inspirace pro středověké lékaře a současně jako podnět k novým objevům pro lékaře v období renesance.

Resumé

Bakalářská práce se zabývá povahou antické medicíny, především starořecké, a jejím vlivem na pozdější století. V první kapitole přibližuji kulturní kontext starověkého Řecka, jenž jistě s rozvojem vědy souvisel, a v němž zmiňuji taktéž památky připomínající antickou medicínu. V práci ukazuji, jak je medicína antického Řecka charakteristická svou provázaností s filozofií. V samostatné kapitole práce se věnuji Hippokratovi z Kóu jakožto prvnímu, kdo se věnoval medicíně jako vědě a přibližuji jeho lékařské teorie a principy a jejich ovlivnění filozofií. Další část práce se věnuje vlivem filozofie na další lékařské autority, především Hippokratovy žáky. Práce ukazuje taktéž vliv medicíny na některé filozofy, především Platóna a Aristotela. Názory zastávané v antickém lékařství později ovlivnily středověkou medicínu, která na antické vzory navazovala, a v odlišném smyslu měly vliv na medicínu v renesanci, jejíž lékaři se většinu teorií pocházejících od Řeků snažili vyvrátit.

Resümee

Diese Arbeit beschäftigt sich mit dem Charakter der antiken Medizin, vor allem der altgriechischen, und ihrem Einfluss auf die späteren Jahrhunderte. In dem ersten Kapitel bringe ich einen kulturellen Kontext des altertümlichen Griechenlandes nahe, der Kontext hing mit der Entwicklung der Wissenschaft zusammen. Ich erwähne auch Sehenswürdigkeiten, die die antike Medizin erinnern. In der Arbeit zeige ich, wie die Medizin in der Antike durch die Verbindung mit der Philosophie charakteristisch ist. In dem alleinstehenden Kapitel widme ich mich Hippokrates von Kos. Er war der erste, wo sich mit der Medizin als mit der Wissenschaft beschäftigte und ich bringe seine Medizinstheorie und Prinzipien und den Einfluss der Philosophie auf sie. Der nächste Teil der Arbeit widmete sich dem Einfluss auf andere Persönlichkeiten aus der Medizin, vor allem auf die Schüler von Hippokrates. Die Arbeit zeigt auch der Einfluss der Medizin auf einige Philosophen, vor allem Platon und Aristoteles. Die Ansichten, die in der Antike vertretend waren, hatten später einen Einfluss auf die Medizin in Mittelalter, die an die antiken Vorbilder anschloss. Die altgriechische Medizin beeinflusste auch Renaissancemedizin, die Ärzte bemühten sich die antiken Theorien entkräften.

Seznam použitých zdrojů

DUIGNAN, B. *Ancient Philosophy: From 600 Bce to 500 Ce*. 1. Ed. New York: Britannica Educational Publishing, 2010. 176 p. ISBN 971-1-61530-141-6.

ECKART, E., U. *Geschichte der Medizin: Fakte, Konzepten, Haltungen*. 6. Ausgabe. Heidelberg: Springer-Medizin-Verl., 2009. 368 S. ISBN 978-3-540-79215-4.

FALEIDE, A., LIAN, L., FALEIDE, E. *Vliv psychiky na zdraví: Soudobá psychosomatika*. Praha: Grada, 2010. 240 s. ISBN 978-80-247-2864-3.

FIALOVÁ, L., KOUBA, P., ŠPAČEK, M. *Medicína v kontextu západního myšlení*. Praha: Galén. 247 s. ISBN 978-80-7262-513-0.

HIPPOKRATES. *Aforismy; Prognostikon; O vzduchu, vodách a místech*. Praha: Alberta, 1993. 111 s.

NIKLÍČEK, L., ŠTEIN, K. *Dějiny medicíny v datech a faktech*. Praha: Avicenum, 1985. 376 s.

NUTTON, V. *Ancient Medicine*. 2. ed. New York: Routledge, 2005. 486 P. ISBN 0-415-36848-0.

OLIVA, P. *Zrození evropské civilizace*. 2. vyd. Praha: Arista, 2003. 159 s. ISBN 80-86410-37-4.

OLIVA, P. *Kolébka demokracie*. 1. vyd. Praha: Arista, 2000. 163 s. ISBN 80-86410-04-8.

PLATÓN. *Timaios; Kritias*. Praha: OIKOYMENH, 2003. 127 s. ISBN 978-80-7298-161-8.

POMEROY, S., BURSTEIN, S., DONLAN, W., ROBERTS, J. *Ancient Greece: A Political, Social and Cultural History*. New York: Oxford University Press, 1998. 512 P. ISBN 0-19-509742-4.

RŮŽIČKA, R., *Medicína dávných civilizací*. 1. vyd. Olomouc: Poznání, 2004. 346 s. ISBN 80-86606-18-X.

WOODS, M., WOODS, B., M. *Ancient Medicine: From Sorcery to Surgery*. Minneapolis: Lerner Publishing Group, 2000. 88 p. ISBN 0-8225-2992-0.

Hygeia. 2010. Dostupné z <<http://www.mlahanas.de/Greeks/Mythology/Hygeia.html>>

Hippokrates. 2009. Dostupné z <<http://www.dodekanissaweb.gr/info/travel/multi/Kreikka-hippocrates.html>>

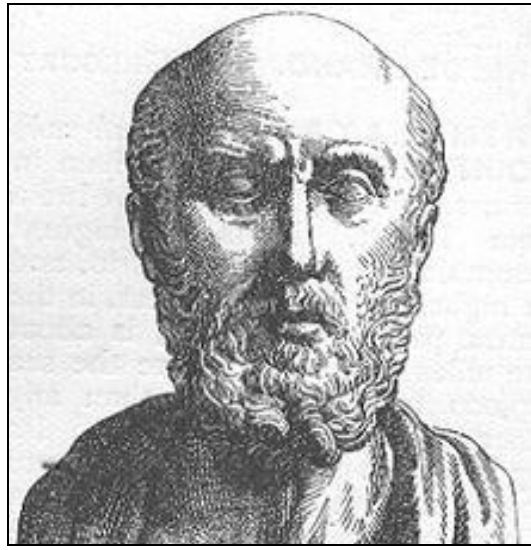
Hippocratic Oath. 2012. Dostupné z <http://www.allposters.com/-sp/Hippocratic-Oath-Posters_i8675652_.htm>

Historie lékáren ve městě Český Krumlov. 2012. Dostupné z <http://www.ckrumlov.info/docs/cz/mesto_histor_hislek.xml>

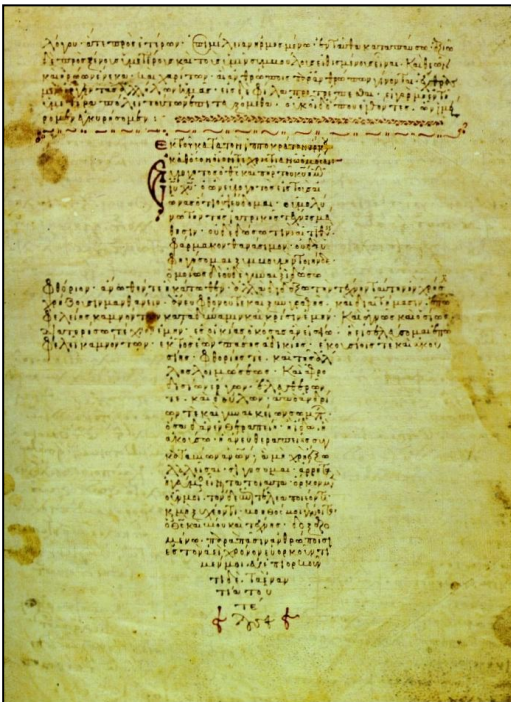
Přílohy

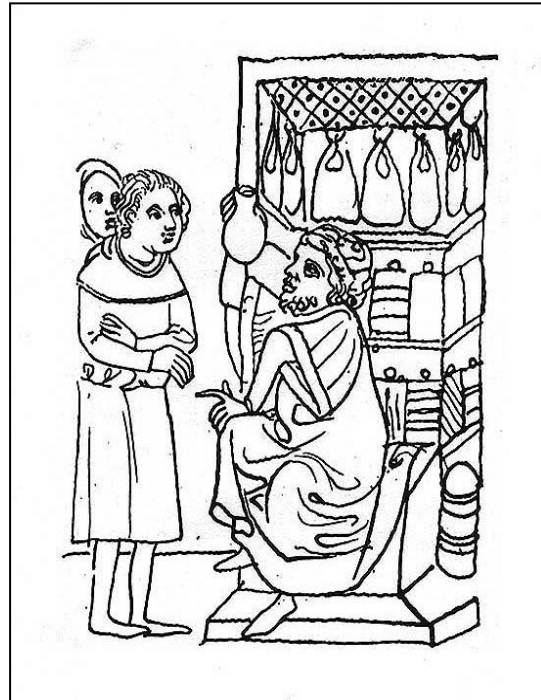
Asklépios a Hygieia, dostupné z <http://www.mlahanas.de/Greeks/Mythology/Hygeia.html>

Hippokrates, dostupné z <http://www.dodekanissaweb.gr/info/travel/multi/Kreikka-hippocrates.html>

Hippokratova přísaha na Byzantském svitku, dostupné z http://www.allposters.com/-sp/Hippocratic-Oath-Posters_i8675652_.htm

Vyobrazení středověké lékárny ze 14. století, dostupné z http://www.ckrumlov.info/docs/cz/mesto_histor_hislek.xml